

Charakterystyka strukturalna kadr duchowieństwa diecezji częstochowskiej w latach 1925 – 1939

Problematyka duchowieństwa diecezji częstochowskiej okresu II Rzeczypospolitej była już niejednokrotnie podnoszona w badaniach historycznych¹. Jednak złożoność i wieloaspektowość tej tematyki sprawia, że wciąż stawiane są nowe postulaty badawcze. Ta kontynuacja dociekań naukowych niejako domaga się zwrócenia uwagi na jedną z zasadniczych kwestii, którą jest analiza strukturalna kadr miejsco-

KS. JACEK KAPUŚCIŃSKI – dr nauk humanistycznych w zakresie historii, mgr-lic. teologii, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, dyrektor Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej, wykładowca historii Kościoła w Sekcji Licencjackiej Wydziału Teologicznego UPJPII w Częstochowie, w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie, Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej i Diecezji Sosnowieckiej w Częstochowie.

¹ M.in.: J. ZWIĄZEK, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990, 151-205; TENŻE, *Duchowieństwo katolickie w Częstochowie (1918 – 1939)*, w: *Spółczesność Częstochowy w latach 1918 – 1939*, red. R. Szwed – W. Pałus, Częstochowa 1997, 69-100; J. KAPUŚCIŃSKI, *Patriotyczne postawy duchowieństwa diecezji częstochowskiej (do 1939 r.)*, w: *Wartość patriotyzmu w edukacji szkolnej*, red. R. Ceglarek, Kraków 2011, 79-94; TENŻE, *Duchowieństwo diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, „Roczniki Historii Kościoła” 3/58 (2011), 235-239; TENŻE, *Działalność piśmiennicza duchowieństwa diecezji częstochowskiej w latach 1925 – 1939*, „Roczniki Historii Kościoła” 4/59 (2012), 113-144; TENŻE, *Życie duchowe i sprawy dyscyplinarne duchowieństwa diecezji częstochowskiej w latach 1925 – 1939*, *VeC* 1 (2013), 240-253; TENŻE, *Aktywność społeczno-kulturalna duchowieństwa diecezji częstochowskiej (do 1939 roku)*, w: *Śląsk – Polska – Europa – Świat. Pamięci Profesora Jana Przewłockiego*, red. K. Miroszewski – M. Stolarczyk, Katowice 2013, 85-105; TENŻE, *Wykształcenie specjalistyczne duchowieństwa diecezji częstochowskiej w latach 1925-1939*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 5-6 (2013), 95-110; TENŻE, *Działalność polityczna duchowieństwa diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, w: *Być w sercu Kościoła. Księga jubileuszowa z okazji 25 lecia pracy naukowej Dyrektora Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie ks. dr. hab. Mariana Dudy*, red. S. Jasionek, Częstochowa 2014, 205-213.

wego duchowieństwa. Ustalenia w tym zakresie posiadają szczególną rangę, bowiem stanowią punkt wyjściowy do dalszych syntez historycznych. W niniejszym artykule zatem podjęto próbę scharakteryzowania duchowieństwa diecezjalnego pod kątem liczebności, struktury wieku, pochodzenia terytorialnego i społecznego, a także przynależności do grup funkcyjnych i organizacji kapłańskich.

1. Stan liczebny i struktura wieku

Bulla *Vixdum Poloniae unitas* oraz dekret wykonawczy do tej buli nuncjusza apostolskiego Wawrzyńca Lauri z dnia 11 listopada 1925 r. ustanowiły przynależność duchownych do diecezji częstochowskiej. Według tych dokumentów inkardynacją zostali objęci wszyscy kapłani pracujący dotąd w granicach określonego terytorium. Byli to zatem duchowni prowadzący działalność duszpasterską oraz duchowni zatrudnieni w szkołach na stanowiskach prefektów. Z racji, iż terytorium diecezji częstochowskiej zostało utworzone z części diecezji kieleckiej i diecezji wrocławskiej, zatem i duchowni pochodzili ze wspomnianych diecezji. Ponadto dekret nuncjusza nakazywał w jak najszybszym czasie przekazanie z diecezji macierzystych do diecezji częstochowskiej wszystkich dokumentów i aktów dotyczących zainteresowanych kapłanów².

Z diecezji kieleckiej zostało inkardynowanych do diecezji częstochowskiej 88 duchownych. Liczba ta jednak nie pokrywała się z liczbą istniejących wówczas urzędów kościelnych na terenie wyasygnowanym z diecezji kieleckiej, bowiem nie było obsadzone stanowisko proboszcza w parafii Wojkowice Komorne. Z diecezji wrocławskiej zaś do diecezji częstochowskiej przeszło 169 duchownych. Podobnie jak wcześniej wakowało tylko jedno stanowisko proboszczowskie w Soborzycach. Stąd diecezja częstochowska rozpoczynała swoją działalność z liczbą 257 kapłanów³.

² Bulla „*Vixdum Poloniae unitas*”, AAS 17 (1925), 15-17; Bulla „*Vixdum Poloniae unitas*”, WD 1 (1926) 1, 1; *Nowe granice diecezji wrocławskiej i częstochowskiej (według bulli papieskiej „Vixdum Poloniae unitas”)*, „*Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej*” 19 (1925), 479.

³ J. ZWIĄZEK, *Powstanie diecezji częstochowskiej*, CzST 2 (1974), 31-33.

Tabela nr 1
Liczebność duchowieństwa
diecezji częstochowskiej w latach 1925 – 1939

Stan w 1925 r.	Święconych 1926-1939	Inkardy-Nowanych	Ekskardy-nowanych	Przeszło do stanu świeckiego	Zmarłych	Stan w 1939 r.
257	178	38	11	2	65	395

Źródło: *Elenchus venerabilis cleri saecularis et regularis dioceses Kielcensis pro anno Domini 1925*, Kielce 1925; *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri saecularis quam regularis dioceses Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1925*, Vladislaviae 1925; *Schematismus universi venerabilis et utriusque cleri saecularis et regularis dioceses Częstochoviensis pro anno Domini 1926 – 1937*; *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej na rok 1939*, Częstochowa 1939; Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

Z analizy powyższej tabeli wynika, iż w diecezji częstochowskiej w latach 1925 – 1939 działalność duszpasterską prowadziło 473 duchownych. Za kryterium przynależności do diecezji została przyjęta inkardynacja. Oczywiście poza inkardynacją pracowało tutaj więcej kapłanów, którzy m.in. jak Felicjan Szklany zostali przyjęci *pro experimento ad triennium*⁴. Terytorium diecezji częstochowskiej w 1925 r. zamieszkiwało 877 037 wiernych. Zatem w tym czasie na jednego duchownego przypadało średnio 3 412 wiernych. Sytuacja ta jednak w miarę upływu czasu ulegała poprawie. W 1939 r. ogólną liczbę wiernych stanowiło 1 144 138 osób, co dawało średnio 2896 wiernych na jednego duchownego⁵. Stan ten nie wyglądał dość zadowalająco, bowiem występowanie braków w szeregach kapłańskich przekładało się na wyniki pracy duszpasterskiej w diecezji. Dla porównania tylko w 1939 r. na jednego duchownego przypadało w diecezji chełmińskiej – 2 015 wiernych⁶, w diecezji sandomierskiej – 2 132 wiernych⁷, w diecezji katowickiej

⁴ *Zmiany w składzie duchowieństwa*, WD 14 (1939) 2, 24.

⁵ J. ZWIĄZEK, *Powstanie diecezji*, 34; TENŻE, *Martyrologium kapłanów diecezji częstochowskiej w czasie II wojny światowej*, CzST 4 (1976), 193; T. TOMCZYK, *Diecezja częstochowska w latach okupacji hitlerowskiej 1939 – 1945*, w: *Studia z historii Kościoła w Polsce*, red. H.E. Wyczawski, Warszawa 1978, t. 4, 267.

⁶ J. WALKUSZ, *Duchowieństwo katolickie diecezji chełmińskiej 1918 – 1939*, Pelplin 1992, 25.

⁷ B. STANASZEK, *Duchowieństwo diecezji sandomierskiej w latach 1918 – 1939*, Lublin

– 2 732 wiernych⁸, w diecezji łomżyńskiej – 1 977 wiernych⁹, w diecezji przemyskiej – 1 584 wiernych¹⁰ i w diecezji włocławskiej – 2 117 wiernych¹¹. Wynika z tego, że najbardziej zbliżony wskaźnik do diecezji częstochowskiej miała w tym czasie diecezja katowicka.

Sytuacja braku odpowiedniej liczby duchownych w diecezji zmusiła bp. Teodora Kubinę do podjęcia odpowiednich inicjatyw w celu zaradzenia tego rodzaju problemom. Oczywiście naturalnym niemalże źródłem przyrostu liczebnego księży były święcenia kapłańskie. Rządca diecezji poczynił więc starania u bp. A. Łosińskiego (diecezja kielecka) i bp. S. Zdzitowieckiego (diecezja włocławska), aby ci wyrazili zgodę na przejście z ich seminariów do seminarium częstochowskiego tych kleryków, którzy wywodzili się w terenów diecezji częstochowskiej. Zawarta w takiej postaci umowa z czasem nasunęła pewne trudności. Dopiero interwencja w Kongregacji do Spraw Seminariów i Uniwersytetów wyjaśniła do końca zawile kontrowersje. Tak więc do diecezji częstochowskiej mogli teraz przybywać klerycy, którzy bądź ukończyli już studia teologiczne, bądź jeszcze je kontynuowali w seminariach kieleckim i włocławskim. W wyniku tego wyłoniły się w diecezji częstochowskiej dwie grupy kandydatów do święceń. Jedną z nich stanowili absolwenci seminariów diecezji kieleckiej i włocławskiej, drugą zaś tworzyli absolwenci seminarium duchownego diecezji częstochowskiej¹².

1999, 54.

⁸ H. OLSZAR, *Duchowieństwo diecezji katowickiej (śląskiej) w latach 1918 – 1939*, Katowice 2000, 106.

⁹ W. GUZEWICZ, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej w II Rzeczypospolitej*, Lublin 2003, 42.

¹⁰ A. SZAL, *Duchowieństwo diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego w latach 1918 - 1939*, Przemyśl 2005, 38.

¹¹ J. DĘBIŃSKI, *Duchowieństwo rzymskokatolickie diecezji włocławskiej w latach 1918 – 1939*, Toruń 2010, 53.

¹² *Zjazd Ks. Ks. Konsulatorów i Dziekanów*, WD 3 (1928) 2, 19; AKMCz, Częstochowskie Seminarium Duchowne w latach 1926 – 1932, sygn. I 3, Sacra Congregazione dei Seminaria e della Universite do biskupa T. Kubiny z dnia 30 listopada 1927 r., brak paginacji.

Tabela nr 2
Księża wyświęceni przez bp. T. Kubinę
po ukończeniu studiów w seminariach
diecezji kieleckiej i diecezji wrocławskiej

Lp.	Nazwisko i imię	Rok święceń	Diecezja
1	Berg Seweryn	1926	Kielecka
2	Drożdż Czesław	1926	Kielecka
3	Gawron Władysław	1926	Kielecka
4	Brodziński Jan	1927	Kielecka
5	Gietyngier Ludwik	1927	Kielecka
6	Tuora Boguchwał	1927	Kielecka
7	Jung Marian	1928	Kielecka
8	Maślankiewicz Eugeniusz	1928	Kielecka
9	Bartecki Józef	1929	Wrocławska
10	Patykiewicz Walenty	1929	Wrocławska
11	Stasiński Leon	1929	Wrocławska
12	Wróbel Marian	1929	Wrocławska
13	Zieliński Julian	1929	Wrocławska
14	Krawczyk Józef	1930	Kielecka
15	Kiwacz Jan	1930	Wrocławska
16	Rawicki Antoni	1930	Wrocławska
17	Strzelczyk Franciszek	1930	Wrocławska
18	Szpikowski Tadeusz	1930	Wrocławska
19	Kowalski Stanisław	1931	Kielecka
20	Nowak Lucjan	1931	Kielecka
21	Smogorzewski Jan	1931	Kielecka
22	Drzazga Ignacy	1932	Kielecka
23	Wodzisławski Antoni	1932	Kielecka

Źródło: J. Związek, *Powstanie diecezji częstochowskiej*, 36-37; Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

Dane z tabeli nr 2 obrazują stan liczebny duchownych, którzy kończąc studia seminaryjne w diecezjach kieleckiej i wrocławskiej otrzymali święcenia kapłańskie z rąk bp. Kubiny i tym samym zostali wliczeni w poczet duchowieństwa częstochowskiego. Z seminarium kieleckiego

w latach 1926 – 1932 przeszło więc 14 kleryków, zaś z seminarium wrocławskiego w latach 1929 – 1930 przybyło 9 kleryków. Łącznie zatem 23 alumnów przystąpiło do święceń kapłańskich, zasilając tym samym szereg duchowieństwa diecezji częstochowskiej.

Wśród absolwentów Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie byli i tacy, którzy kontynuowali tutaj naukę rozpoczętą wcześniej w seminariach w Kielcach i Włocławku, i tacy, którzy od pierwszego roku studiów przechodzili tutaj formację intelektualną i duchową. Święcenia kapłańskie w latach 1928 – 1939 przyjęło 155 absolwentów rodzimego seminarium¹³.

Tabela nr 3
Księża absolwenci
Częstochowskiego Seminarium Duchownego
wyświęceni w latach 1928 – 1939

Rok	Liczba święconych	Rok	Liczba Święconych
1928	4	1934	12
1929	3	1935	17
1930	3	1936	11
1931	11	1937	20
1932	28	1938	20
1933	9	1939	17

Źródło: M. KOŁODZIEJCZYK, *Wychowankowie Częstochowskiego Seminarium Duchownego w latach 1926 – 1960*, CzWD 34 (1960), 7, 259-265; TENŻE, *Alumni i neoprezbiterzy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie w latach 1926 – 1974*, CzST 2 (1974), 181-185, Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

Na zamieszczonym powyżej wykazie tabelarycznym widać, iż od 1931 r. nastąpił wyraźny wzrost liczby neoprezbiterów. Byli to już wychowankowie własnego seminarium, związani z nim od pierwszego roku studiów. Do 1930 r. bowiem do święceń przystępowali ci, którzy kontynuowali w seminarium częstochowskim zaczęta gdzie indziej formację seminaryjną.

¹³ J. ZWIĄZEK, *Dzieje diecezji*, 176.

Obok święceń kapłańskich drugim źródłem dopływu duchownych do diecezji częstochowskiej było przyjmowanie ich z innych diecezji lub zakonów. W latach 1926 – 1939 inkardynacją na takiej zasadzie zostało objętych 38 kapłanów¹⁴.

Tabela nr 4
Księża inkardynowani do diecezji częstochowskiej
w latach 1926 – 1939

Lp.	Nazwisko i imię	Rok przyjęcia	Diecezja lub zakon
1	Broszkiewicz Józef	1926	Diecezja włocławska
2	Cesarz Stanisław	1926	Diecezja kielecka
3	Kopeć Stanisław	1926	Diecezja sandomierska
4	Król Leon	1926	Diecezja kielecka
5	Kubina Teodor	1926	Diecezja katowicka
6	Lachowicz Ignacy	1926	Diecezja podlaska
7	Marekvia Franciszek	1926	Diecezja krakowska
8	Śliwiński Wincenty	1926	Diecezja kielecka
9	Zajac (Zimorowicz) Stanisław	1926	Diecezja włocławska
10	Cudziński Aleksy	1927	Diecezja sandomierska
11	Kubik Edward	1927	Księża Salezjanie
12	Lipa Zygmunt	1927	Diecezja kielecka
13	Spirra Wincenty	1927	Diecezja śląska (katowicka)
14	Tomalka Władysław	1927	Diecezja włocławska
15	Głowala Paweł	1928	Księża Misjonarze św. Wincentego
16	Piwnicki Stefan	1928	Diecezja łódzka
17	Wagner Mieczysław	1928	Diecezja łódzka
18	Chmura Ferdynand	1929	OO. Jezuiti
19	Kaciuba Stanisław	1929	Księża Saletyni
20	Kuraś Stanisław	1929	OO. Jezuiti
21	Zajac Wincenty	1929	-
22	Baranowicz Józef	1930	Diecezja łucka
23	Izdebski Leon	1930	Diecezja sandomierska

¹⁴ Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

24	Kowalski Julian	1930	Diecezja warszawska
25	Mendera Karol Ambroży	1930	OO. Paulini
26	Zebrała Józef	1930	Księża Orionisci
27	Pająk Władysław	1934	Księża Saletyni
28	Bardel Franciszek	1934	Diecezja tarnowska
29	Piechowicz Stanisław	1937	Księża Salezjanie
30	Pomian Zygmunt	1938	Diecezja mohylewska
31	Duda Jan	1938	Księża Salezjanie
32	Nachtman Władysław	1938	OO. Jezuici
33	Piecha Fryderyk	1938	OO. Franciszkanie
34	Kubica Józef	1938	OO. Paulini
35	Gałązka Ewaryst	1938	Księża Orionisci
36	Wiktorowski Konstanty	1939	OO. Franciszkanie
37	Jelitko Waław	1939	OO. Franciszkanie
38	Kitowski Henryk	1939	OO. Jezuici

Źródło: J. ZWIĄZEK, *Powstanie diecezji częstochowskiej*, 38; *Schematismus... 1931 – 1937*; *Katalog... 1939*; *Zmiany w składzie duchowieństwa*, CzWD 14 (1939) 2, 24; nr 3, 40; nr 4, 60; Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

Dane z powyższej tabeli ukazują, iż w latach 1926 – 1939 do diecezji częstochowskiej przyjęto 19 kapłanów z innych diecezji, 16 zakonników i jednego duchownego, którego trudno przyporządkować do konkretnej diecezji lub zakonu. Dość interesujące wydaje się być to, że w latach 1937 – 1939 do diecezji częstochowskiej zostali inkardynowani wyłącznie duchowni zakonnicy. Poza tym warto dodać, że wszystkich duchownych przyjętych z diecezji sandomierskiej identyfikuje B. Stanaszek w swojej książce *Duchowieństwo diecezji sandomierskiej w latach 1918 – 1939*¹⁵.

Z kolei straty w ogólnym stanie liczebnym duchowieństwa częstochowskiego w latach 1926 – 1939 były wywołane ekskardynacją, wystąpieniem ze stanu kapłańskiego i śmiertelnością. Po przeanalizowaniu powyższych czynników można lepiej zrozumieć płynność liczebną wśród księży diecezji częstochowskiej w tym czasie.

¹⁵ B. STANASZEK, *Duchowieństwo*, 59-63.

Tabela nr 5
Księża ekskardynowani z diecezji częstochowskiej
w latach 1926 – 1938

Lp.	Nazwisko i imię	Rok przyjęcia	Diecezja lub zakon
1	Rajchel Bronisław	1926	Diecezja kielecka
2	Sawicki Marian	1926	OO. Filipini
3	Jędryczki Zygmunt	1930	OO. Jezuici
4	Lipski Stefan	1930	-
5	Rechciński Ignacy	1930	OO. Paulini
6	Zajac Wincenty	1930	-
7	Choroszyński Bolesław	1933	Diecezja włocławska
8	Mendera Karol Ambroży	1934	OO. Paulini
9	Duda Jan	1938	-
10	Piechowicz Stanisław	1938	-
11	Wojtasik Władysław	1938	Diecezja włocławska

Źródło: *Schematismus... 1926 – 1937; Katalog... 1939; Zmiany w składzie duchowieństwa*, CzWD 1 (1926) 2, 30; 2 (1927) 1, 14; 5 (1930) 5, 67; 8 (1933) 4, 50; 13 (1938) 2, 46; Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

Porównując dane z tabel nr 4 i 5, można zauważyć tych samych duchownych, którzy najpierw ubiegali się o inkardynację do diecezji częstochowskiej, a później ją opuścili. Do takich księży należy zaliczyć: Jana Dudzika, Karola Menderę, Stanisława Piechowicza i Wincentego Zajacę. Ponadto w nieco podobnej sytuacji znalazło się dwóch kolejnych księży – Bolesław Choroszyński i Władysław Wojtasik, którzy opuścili diecezję częstochowską na rzecz swojej dawnej diecezji włocławskiej.

Do rzadkości natomiast w diecezji częstochowskiej należało porzucenie przez duchownych stanu kapłańskiego. W ten sposób w latach 1925 – 1939 postąpiło tylko dwóch księży: Władysław Wesołowski i Józef Gruszewski. W ich pracy duszpasterskiej zdarzały się już wcześniej różne drobne potknięcia, niekiedy nawet kończyły się one karami kościelnymi¹⁶. Toteż w 1929 r. stan duchowny opuścił Władysław Wesołowski, a 9 lat później w stan świecki przeszedł Józef Gruszewski¹⁷.

¹⁶ *Zmiany w diecezji*, WD 4 (1929) 5, 43; *Zmiany w składzie duchowieństwa*, WD 13 (1938) 1, 12.

¹⁷ AACz, sygn. AP 239, 36; sygn. AP 52; APCz, sygn. 4988, 24.

Ostatnim czynnikiem uszczuplającym stan liczebny duchowieństwa diecezji częstochowskiej była śmiertelność w szeregach kapłańskich. Znaczna część księży była już w podeszłym wieku. Wymownie kondycję tę miejscowego duchowieństwa scharakteryzował bp Kubina, który w swoim pierwszym liście pasterskim napisał: „Dużo księży utraciło zdrowie i siły w skutek nieustannej denerwującej pracy w kościele i szkole. Inni przedwcześnie się starzeją. Jedni i drudzy zasłużyli sobie na odpoczynek [...]”¹⁸.

Tabela nr 6
Księża diecezji częstochowskiej
zmarli w latach 1925 – 1939

Rok	Liczba zmarłych	Średnia wieku	Średnia lat kapłaństwa
1925	1	81	57
1926	3	46,3	22
1927	2	56	33,5
1928	-	-	-
1929	4	65,5	41,5
1930	8	60,2	35,5
1931	3	56	30,6
1932	2	63,5	38,5
1933	4	63,7	40,2
1934	5	54,6	30,2
1935	7	58,8	31,6
1936	7	56,2	33
1937	6	66	42
1938	3	58,3	33,6
1939	10	55,1	30,9
Razem	65	60,0	35,7

Źródło: *Katalog... 1958*, 194-200; Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

Powyższy wykres tabelaryczny przedstawia stan liczebny duchownych częstochowskich, którzy zmarli w okresie od początku istnienia diecezji aż do końca sierpnia 1939 r. Wynika z niego, iż w tym przedzia-

¹⁸ T. KUBINA, *Pierwszy list pasterski*, WD 1 (1926) 1, 7.

le czasowym z ogólnej liczby duchowieństwa ubyło 65 osób. Średnia ich wieku wyniosła 60 lat. W kapłaństwie przeżyli oni według wartości uśrednionej 35,7 lat. Porównując te wskaźniki ze wskaźnikami śmiertelności w innych polskich diecezjach (katowickiej – 87 księży, płockiej – ok. 90 księży, przemyskiej – 91 księży, sandomierskiej – 86 księży i wrocławskiej – 126 księży), można stwierdzić, że były one nieco niższe. Jeszcze mniejsza śmiertelność w tym czasie występowała w diecezji łomżyńskiej, gdzie zmarło 49 kapłanów¹⁹.

Wyniki pracy duszpasterskiej w diecezji częstochowskiej zależały nie tylko od stanu liczebnego księży, ale także od ich struktury wieku. Umownym gwarantem odpowiedniej działalności duszpasterskiej byli duchowni, którzy charakteryzowali się sprawnością fizyczną i nie byli w podeszłym wieku. Oczywiście mogły też zdarzyć się od tego wyjątki.

Tabela nr 7
Struktura wieku duchowieństwa
diecezji częstochowskiej 1925 – 1939²⁰

Wiek	Stan z 1925 r.		Stan z 1932 r.		Stan z 1939 r.	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Poniżej 25	-	-	6	1,8	9	2,3
25-30	28	10,9	53	16,4	61	15,7
31-40	75	29,3	77	24	115	29,8
41-50	68	26,5	68	21,2	68	17,5
51-60	58	22,5	72	22,4	67	17,4
61-70	25	9,8	31	9,6	40	10,4
71-80	1	0,3	14	4,3	27	6,9
81-90	2	0,7	1	0,3	-	-
Razem	257	100,0	322	100,0	387	100,0

Źródło: J. ZWIĄZEK, *Powstanie diecezji częstochowskiej*, 28-38; *Schematismus... 1932 – 1933; Katalog... 1939*; Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

¹⁹ W. FILIPOWICZ, *Duchowieństwo diecezji płockiej w latach 1918 – 1939*, Płock 2003, 70; A. SZAL, *Duchowieństwo*, 30; S. STANASZEK, *Duchowieństwo*, 56; H. OLSZAR, *Duchowieństwo*, 110; W. GUZEWICZ, *Duchowieństwo*, 44; J. DĘBIŃSKI, *Duchowieństwo*, 300-302.

²⁰ Nie udało się zidentyfikować pod względem wieku 3 księży diecezji częstochowskiej. Byli oni inkardynowani w latach 1937 – 1939, toteż nie figurują w katalogach diecezjalnych. Dwóch z nich (ks. Jan Duda i ks. Stanisław Piechowicz) pracowało bardzo krótko, bowiem jeszcze w 1938 r. odeszli z diecezji. Po wojnie natomiast ślad zaginął po ks. Wacławie Jelitko.

Na podstawie tabeli nr 7 można zobrazować przekrój duchowieństwa częstochowskiego pod względem wieku. W literaturze naukowej przyjmuje się, iż największą aktywność duszpasterską wykazywali kapłani do 60. roku życia²¹. W tym przedziale czasowym mieściła się zdecydowana większość księży diecezji częstochowskiej. W 1925 r. było to 89% ogółu. Kolejne prawie 10% stanowili kapłani w wieku 61-70 lat. Powyżej 70. roku życia było tylko 3 księży. Z takim stanem wieku duchowieństwa diecezja częstochowska rozpoczynała swoją działalność. Natomiast w 1932 r. ponad dwukrotnie wzrosła liczba kapłanów do 30. roku życia. Było to po części wynikiem funkcjonującego już seminarium duchownego. Od 1928 r. rokrocznie przybywało młodych księży. Wciąż jednak był zachowany wysoki wskaźnik kapłanów do 60. roku życia (85%). Wzrosła też liczba księży w podeszłym wieku. Powyżej 70 lat miało aż 15 duchownych. Tendencja ta utrzymała się do 1939 r. Wówczas w tym wieku było 27 księży, co stanowiło 7% ogółu. Był to najwyższy wskaźnik w tej grupie wiekowej od początku istnienia diecezji. Niemal na stałym poziomie (ok. 10%) utrzymywał się natomiast odsetek kapłanów będących w latach 61-70. Spadek zaś można zaobserwować wśród księży w przedziale wiekowym do 60. roku życia. W 1939 r. stanowili oni 82% ogółu, a zatem 7% mniej w stosunku do stanu z pierwszych lat funkcjonowania diecezji.

Struktura wiekowa duchowieństwa diecezji częstochowskiej była zatem korzystna dla prowadzenia aktywnego i dynamicznego duszpasterstwa. Większość kapłanów była bowiem w pełni sił. Aby uzyskać wysokie wyniki w duszpasterstwie ogólnodiecezjalnym, trzeba było również uwzględnić stan liczebny miejscowego duchowieństwa. A tutaj w początkach istnienia diecezji były znaczne braki. W miarę upływu czasu sytuacja ta zaczęła się jednak normować.

2. Pochodzenie terytorialne i społeczne

W celu scharakteryzowania duchowieństwa diecezji częstochowskiej jako odrębnej warstwy społecznej, poza kryteriami liczebnymi i wiekowymi, uzasadnionym wydaje się przedstawić pochodzenie terytorialne i społeczne kapłanów. Badania nad przynależnością terytorialną i społeczną poszczególnych księży przyczyniły się do wyodrębnienia z ogólnej liczby duchowieństwa (473 osób) trzech grup: księży inkardy-

²¹ B. STANASZEK, *Duchowieństwo*, 64; H. OLSZAR, *Duchowieństwo*, 108.

nowani na mocy bulli (257 osób), księży inkardynowani w latach 1926 – 1939 (38 osób) i księży wyświęceni w latach 1926 – 1939 (178 osób). Analizy szczegółowe zostały przeprowadzone na trzeciej grupie księży, bowiem pozwoli to właściwie ukazać rozwój powołań kapłańskich na terenie diecezji częstochowskiej w okresie międzywojennym. W tym czasie do Częstochowskiego Seminarium Duchownego wstąpiło 393 kandydatów do kapłaństwa. Z tej liczby 39 kleryków przebywało tam tak krótko, że brak na ich temat jakichkolwiek danych. Stąd na pozostałych 354 alumnów aż 186 pochodziło z obszaru diecezji częstochowskiej. Następne 168 alumnów przybyło z terenów innych diecezji²². Z grona ich wszystkich w latach 1926 – 1939 bp Kubina wyświęcił na kapłanów 155 osób. Ponadto w tym czasie z rąk ordynariusza częstochowskiego sakrament kapłaństwa przyjęło także 23 kleryków, którzy studia ukończyli w seminariach kieleckim i wrocławskim. Razem więc wyświęconych zostało 178 księży²³.

Tabela nr 8
Pochodzenie terytorialne księży
z obszaru diecezji częstochowskiej
wyświęconych przez bp. Kubinę w latach 1926 – 1939

Lp.	Dekanat	Wyświęceni w latach 1926-1939	%
1	Będziński	9	8,4
2	Bolesławiecki	1	0,9
3	Brzeźnicki	5	4,7
4	Częstochowski	15	14
5	Dąbrowski	10	9,3
6	Gidelski	10	9,3
7	Gorzkowicki	3	2,8
8	Kłobucki	2	1,8
9	Mstowski	5	4,7
10	Praszkowski	5	4,7

²² J. ZWIĄZEK, *Pochodzenie powołań kapłańskich w diecezji częstochowskiej (1925 – 1975)*, CzWD 50 (1976) 12, 280-281.

²³ M. KOŁODZIEJCZYK, *Alumni i neoprezbiterzy*, 181-185; Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

11	Radomszczański	9	8,4
12	Sączowski	6	5,6
13	Wieluński	5	4,7
14	Wieruszowski	8	7,5
15	Zawierciański	9	8,4
16	Żarecki	5	4,7
Razem		107	100,0

Źródło: AWSDACz, *Księga alumnów Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, opr. M. Kołodziejczyk, Kraków 1970; Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

Z ogółu księży wyświęconych w latach 1926 – 1939 aż 107 pochodziło z terenów diecezji częstochowskiej. Pod względem liczby powołań dominowały dekanaty częstochowski, dąbrowski i gidelski. Łącznie było stamtąd 35 duchownych, co stanowiło 32,6% wszystkich pochodzących z obszaru diecezji. Warto przy tym zaznaczyć, iż właśnie w obrębie tych trzech dekanatów znajdowały się sławne sanktuaria maryjne. Najmniej duchownych pochodziło z dekanatu bolesławieckiego.

Tabela nr 9
Pochodzenie terytorialne księży
spoza obszaru diecezji częstochowskiej
wyświęconych przez bp. Kubinę w latach 1926 – 1939

Lp.	Archidiecezja/diecezja	Wyświęceni w latach 1926–1939	%
1	Kielecka	18	26,5
2	Katowicka	9	13,2
3	Krakowska	14	20,6
4	Lwowska	4	5,9
5	Łódzka	3	4,4
6	Poznańska	3	4,4
7	Przemyska	1	1,5
8	Sandomierska	2	3
9	Tarnowska	6	8,8
10	Warszawska	1	1,5

11	Włocławska	7	10,2
	Razem	68	100,0

Źródło: AWSDACz, *Księga alumnów*; Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

Wśród księży, którzy otrzymali sakrament kapłaństwa w latach 1926 – 1939, aż 68 pochodziło spoza granic diecezji częstochowskiej. Najwięcej przybyło ich z obszarów diecezji kieleckiej (26,5%) i archidiecezji krakowskiej (20,6%), a zatem z terenów leżących w bezpośrednim sąsiedztwie. Najmniej księży natomiast pochodziło z archidiecezji warszawskiej (1 duchowny) i diecezji przemyskiej (1 duchowny). Na liczbę księży święconych w latach 1926 – 1939 składało się jeszcze 3 duchownych, którzy wywodzili się spoza granic państwa polskiego.

Pochodzenie terytorialne księży diecezji częstochowskiej w okresie międzywojennym było dość zróżnicowane. Ogólną liczbę duchowieństwa stanowiły 473 osoby. Na mocy bulli z 1925 r. inkardynowano do diecezji częstochowskiej 257 księży. Pochodzili oni z terenów dwóch diecezji – kieleckiej (88 duchownych) i włocławskiej (169 duchownych)²⁴. W wyniku inkardynacji w latach 1926 – 1939 do diecezji częstochowskiej przeszło 38 kolejnych księży. Wywodzili się oni z innych diecezji i zakonów. Wśród tych diecezji wyróżniały się: katowicka, kielecka, krakowska, łódzka, sandomierska, siedlecka, tarnowska, warszawska i włocławska²⁵. Trzecią grupę stanowili księża wyświęceni w latach 1926 – 1939 (178 osób). Z tej liczby 60% księży pochodziło z granic diecezji częstochowskiej, zaś pozostałe 40% z terenów innych diecezji²⁶.

Dokonując charakterystyki duchowieństwa, nie można pominąć ich pochodzenia społecznego. W latach 1926 – 1939 do Częstochowskiego Seminarium Duchownego zgłosiło się 186 kandydatów do kapłaństwa wywodzących się z terenów diecezji częstochowskiej. Z grupy tej aż 103 kleryków miało pochodzenie wiejskie. Pozostałych 83 kleryków pochodziło z miasta²⁷. Nie wszyscy ci kandydaci otrzymali święcenia kapłańskie. Razem z tymi, którzy przeszli z seminariów kieleckiego

²⁴ J. ZWIĄZEK, *Powstanie diecezji częstochowskiej*, 28-33.

²⁵ ADK, sygn. SD 166, 179; ADK, Akta personalne, sygn. X A – Z; ADWł, Akta personalne sygn. 145, Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

²⁶ M. KOŁODZIEJCZYK, *Alumni i neoprezbiterzy*, 181-185; J. WOLNY, *Kubina Teodor Filip*, PSB, t. 16, 28-30; Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

²⁷ J. ZWIĄZEK, *Pochodzenie powołań kapłańskich*, 281.

i wrocławskiego, wyświęcono jedynie 107 osób. Pochodzenia wiejskiego było 73 księży, co stanowiło 68% ogółu. Natomiast pochodzeniem miejskim legitymowało się 34 księży, co dawało pozostałe 32%²⁸. Ze względu na zawód ojca udało się ustalić przynależność społeczną jedynie dla 50% z tych duchownych (53 osoby)²⁹.

Tabela nr 10
Pochodzenie społeczne księży
z obszaru diecezji częstochowskiej wyświęconych
przez bp. Kubinę w latach 1926 – 1939

Zawód ojca	Liczba	%
Rolnicy	20	18,7
Robotnicy	10	9,3
Rzemieślnicy	10	9,3
Kupcy	1	0,9
Służba kościelna	4	3,8
Urzędnicy	4	3,8
Inteligencja techniczna	4	3,8
Nieznani	54	50,4
Razem	107	100,0

Źródło: Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

Ustalenia dotyczące pochodzenia społecznego 50% duchowieństwa wyświęconego w latach 1926 – 1939 i wywodzącego się z terenów diecezji częstochowskiej wykazały znaczne zróżnicowanie w tym względzie. Zdecydowaną większość, bowiem 18,7%, stanowili księża pochodzenia chłopskiego. Rodzice ich posiadali niewielkie gospodarstwa rolne. Nie było natomiast wśród nich żadnych właścicieli dużych majątków ziemskich. Kolejną grupą społeczną byli robotnicy. Pracowali oni w zakładach przemysłowych (7 osób) i na kolei (3 osoby). Z rodzin tych wywodziło się 9,3% księży. Taki sam odsetek stanowili duchowni pochodzenia rzemieślniczego. W tym miejscu warto odnotować szeroki wachlarz reprezentowanych wówczas zawodów: bednarz, kowal, kra-

²⁸ AWSDACz, *Księga alumnów*, 1 - 29, Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

²⁹ Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

wiec, murarz, piekarz, szewc i ślusarz. Czterech księży zaś pochodziło z rodzin, które były blisko związane z działalnością Kościoła katolickiego. Ojcowie ich wchodzili w skład służby kościelnej i pełnili funkcje organistów oraz zakrystianów. Kolejnych czterech księży wywodziło się z rodzin urzędniczych (policjant – 2 osoby, strażnik więzienny – 1 osoba i konduktor – 1 osoba). Tyle samo było z inteligencji technicznej, bowiem ojcowie ich pracowali w służbie zdrowia albo na stanowiskach kierowniczych. Jeden tylko duchowny pochodził z rodziny kupieckiej.

Badania nad pochodzeniem terytorialnym i społecznym duchowieństwa diecezji częstochowskiej w okresie międzywojennym rzuciły jeszcze więcej światła na problematykę uchwycenia tej grupy społecznej jako odrębnej. Z ogólnej liczby 473 duchownych bp Kubina do wybuchu drugiej wojny światowej wyświęcił na kapłanów 178 osób. Pochodzili oni z różnych diecezji. 175 księży wywodziło się z diecezji polskich, zaś 3 pozostałych spoza granic państwa polskiego. Wśród tych pierwszych tylko 60% pochodziło z obszaru diecezji częstochowskiej (107 osób). Według tzw. geografii powołań, największą liczbą duchownych w diecezji legitymowały się dekanaty: częstochowski, dąbrowski i gidelski (razem 35 księży). Najmniej powołań było z dekanatu bolesławieckiego (1 ksiądz). Pod względem pochodzenia społecznego tych 107 księży także występowało pewne zróżnicowanie. Jedynie dla 50% z nich udało się ustalić zawód ojca. Dominowali w tej strukturze rolnicy (18,7%). W następnej kolejności byli: robotnicy, rzemieślnicy, służba kościelna, urzędnicy, inteligencja techniczna i kupcy.

3. Grupy funkcyjne

Duchowieństwo katolickie stanowiło odrębną grupę społeczną w granicach terytorialnych diecezji częstochowskiej. Według danych statystycznych w 1928 r. diecezję tę zamieszkiwało 1 057 499 osób. Z tej liczby 925 091 było katolikami, zaś pozostała część mieszkańców należała do innych wyznań³⁰. Stan duchowny był reprezentowany w tym czasie przez 276 kapłanów. Zatem w stosunku do wszystkich mieszkańców diecezji zaledwie 0,02% społeczeństwa stanowili księża. Była to więc nieliczna grupa społeczna. Po kilku latach wskaźnik ten wzrósł do 0,03% ogółu wiernych, ale i tak nie było to zbyt wiele. W 1939 r. duchowni nadal stanowili 0,03% społeczności katolickiej. Jako

³⁰ AKMCz, Stolica Apostolska. Relacje z Rzymem 1925 – 1945, brak sygn., 43.

niezbyt liczna część ogółu społeczeństwa diecezji częstochowskiej, duchowieństwo spełniało jednak ważną rolę wśród ludności katolickiej³¹.

Aby przez to należycie wypełniać swoje zadania, ogół duchowieństwa przybrał określone struktury. Było to podyktowane nie tylko wymogami prawa kanonicznego, ale także potrzebami duszpasterskimi i uwarunkowaniami historycznymi³². Sprawne kierowanie i zarządzanie całością życia religijnego w diecezji podzieliło duchowieństwo na poszczególne stopnie i grupy funkcyjne. W hierarchii diecezjalnej najwyższe miejsce zajmował biskup ordynariusz, który zależny był jedynie od papieża. To jemu podlegali wszyscy kapłani należący do diecezji³³. Pierwszym biskupem ordynariuszem diecezji częstochowskiej był Teodor Kubina (ur. 1880 r.). Sakrę biskupią przyjął w dniu 2 lutego 1926 r.³⁴. W wypełnianiu posługi pasterskiej w diecezji biskupowi ordynariuszowi służył pomocą biskup pomocniczy. W dniu 14 sierpnia 1936 r. papież Pius XI zamianował pierwszego biskupa pomocniczego diecezji częstochowskiej, którym został ks. Antoni Zimniak (ur. 1878 r.)³⁵.

Najbliżej współpracującą z biskupem ordynariuszem grupą funkcyjną byli pracownicy Kurii Biskupiej. Według wymogów prawa kanonicznego mieli oni pomagać mu w zarządzie diecezją³⁶.

Ważną grupę w społeczności duchowieństwa częstochowskiego stanowili przełożeni seminarjni. Byli oni odpowiedzialni za formację seminarijną kandydatów do kapłaństwa. Od 1932 r. pojawiła się kolejna grupa funkcyjna wśród duchowieństwa częstochowskiego, a weszli w jej skład przełożeni Prywatnego Gimnazjum Męskiego im. T. Kościuszki Diecezji Częstochowskiej w Wieluniu³⁷.

Podstawową grupę księży zajmujących się duszpasterstwem w diecezji stanowili opiekunowie placówek duszpasterskich. Zaliczali się do nich: proboszczowie, prepozyci, rektorzy, kuratusi, administratorzy i ekspozyci. Oprócz zarządzania placówkami duszpasterskimi do

³¹ T. TOMCZYK, *Diecezja częstochowska*, 267; J. ZWIĄZEK, *Duchowieństwo katolickie*, 70.

³² A. SZAL, *Duchowieństwo*, 61.

³³ F. WERNZ – P. VIDAL, *Ius Canonicum*, Rzym 1928, t. 2, 607; M. ŻUROWSKI, *Hierarchiczne funkcje zarządzania Kościołem*, Warszawa 1979, t. 2, 172.

³⁴ AJG, sygn. 1877, 23; J. ZWIĄZEK, *Kubina Teodor Filip bp*, EK, t. 10, kol. 136.

³⁵ *Bulla nominacyjna dla ks. biskupa sufragana*, WD 11 (1936) 5, 47.

³⁶ F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, Opole 1957, t. 1, 525.

³⁷ M. KOŁODZIEJCZYK, *Profesorowie i wykładowcy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, CzST 2 (1974), 173-180; J. ZWIĄZEK, *Niższe Seminarium Duchowne diecezji częstochowskiej*, CzST 2 (1974), 201-210.

ich obowiązków należało dbanie o posługę sakramentalną i stanie na straży prawd wiary. Początkowo w diecezji częstochowskiej na określenie rządcy parafii lub kościoła stosowano cztery nazwy: proboszcz, prepozyt, rektor i kuratus. W dniu 31 maja 1926 r. bp Kubina mianował wszystkich rządców parafii i kościołów proboszczami. Od tego czasu w diecezji całkowicie zaginęły urzędy prepozyta i kuratusa³⁸. Pojawiły się natomiast nowe stanowiska kościelne, tj. administrator i ekspozyt, które były wynikiem wewnętrznej polityki administracyjno-terytorialnej ordynariusza³⁹.

Kolejną grupą funkcyjną, ukierunkowaną na pracę duszpasterską w diecezji, byli wikariusze. Należeli oni do bliskich współpracowników zarządców parafii. Według prawa kanonicznego wikariusze dzielili się na cztery kategorie: ekonom, substytut, zastępca i kooperator⁴⁰. W diecezji częstochowskiej występowały tylko dwie kategorie wikariuszy: zastępca i kooperator. Służyli oni pomocą opiekunom parafii, którzy sami z różnych względów nie mogli podjąć obowiązków duszpasterskich⁴¹.

Oprócz pracy w duszpasterstwie parafialnym, duchowni diecezji częstochowskiej zajmowali się także duszpasterstwem specjalnym. Do grupy tej zaliczali się księża prefekci, którzy pracowali jako katecheci w szkołach podstawowych i średnich. Do ich głównych zadań należało prowadzenie działalności dydaktycznej i wychowawczej w placówkach oświatowych. Duchowni ci utworzyli własną organizację pod nazwą Koło Księży Prefektów. W poszczególnych regionach diecezji mieli oni zorganizowane Miejscowe Koła Księży Prefektów, które w całości tworzyły Diecezjalne Koło Księży Prefektów⁴². Duszpasterstwem specjalistycznym zajmowali się także kapelani. W diecezji częstochowskiej posługiwali oni w szpitalach, wojsku, więzieniach, zakładach karnych, kopalniach i wśród siostr zakonnych. Tego typu działalność duszpasterska wymagała od nich należytego przygotowania i odpowiednich przedyspozycji⁴³.

³⁸ AKMCz, Stolica Apostolska. Relacje z Rzymem 1925 – 1945, brak sygn., *Relationes quinquennales...* 1928, 75.

³⁹ *Schematismus... 1926 – 1937; Katalog... 1939.*

⁴⁰ CIC, can. 471-478.

⁴¹ *Schematismus... 1926 – 1937; Katalog... 1939.*

⁴² R. CEGLAREK, *Katechizacja w diecezji częstochowskiej w okresie pasterskiej posługi biskupa Teodora Kubiny (1926 – 1951)*, Częstochowa 2008, 152-155.

⁴³ W. WŁAŻLAK, *Duszpasterstwo wojskowe w diecezji częstochowskiej*, „Ziemia Częstochowska” 32 (2005), 102-108; Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

Ostatnią grupę funkcyjną w diecezji częstochowskiej stanowili księża emeryci. Ze względu na podeszły wiek i chorobę wycofywali się oni stopniowo z pracy duszpasterskiej. Co prawda pewnym utrudnieniem przy podejmowaniu tych decyzji były braki liczebne wśród miejscowego duchowieństwa. Z tego powodu zdarzało się, że biskup ordynariusz zamiast zwolnić z obowiązków duszpasterskich danego księdza, zlecał mu dalszą działalność na nieco mniej wymagającym urzędzie⁴⁴.

Tabela nr 11
Liczebność duchowieństwa diecezji częstochowskiej
według sprawowanych funkcji

Grupy funkcyjne		Rok	
		1926	1939
Pracownicy Kurii		21	33
Przełożeni Seminarium Duch.		3	3
Przełożeni Prywatnego Gim.		-	2
Opiekunowie placówek duszpasterskich	Proboszczowie	156	164
	Kuratusi	3	-
	Rektorzy	6	4
	Prepozyci	8	-
	Administratorzy	-	20
	Ekspozyci	-	15
Wikariusze		48	97
Katecheci		33	53
Kapelani		19	29
Emeryci		2	15

Źródło: *Chronica dioeciesana*, WD 1 (1926) 1, 14; *Schematismus... 1926*; *Katalog... 1939*; Kartoteka personalna duchowieństwa opracowana przez autora.

Na podstawie powyższej tabeli został ukazany stan liczebny duchowieństwa diecezjalnego pod względem piastowanych funkcji kościelnych. Liczba księży zaszeregowanych do poszczególnych funkcji nie ma wartości bezwzględnej, bowiem niektórzy kapłani zajmowali równorzędnie dwa stanowiska. Do tych duchownych w 1926 r. zaliczał

⁴⁴ J. ZWIĄZEK, *Dzieje diecezji*, 137-138.

się m.in. ks. Franciszek Mirecki, który był równocześnie prepozytem i pracownikiem Kurii. Analogicznie wyglądała sytuacja m.in. ks. Piotra Kurczyńskiego w 1939 r., który godził pracę w Kurii z pracą katechety. Takich kapłanów było więcej, a to z powodu zbyt małej liczby duchowieństwa w diecezji. Na uwagę zasługuje stan liczebny ekspozytów, przy ogólnej liczbie ekspozytur. W 1939 r. istniało w diecezji 16 tego rodzaju placówek, stąd można łatwo wywnioskować, iż powinno być 16 ekspozytów. Tymczasem w ekspozyturze pw. św. Józefa w Dąbrowie Górniczej obowiązki rządcy pełnił proboszcz. Był to przywilej, którym bp Kubina obdarzył ks. Włodzimierza Rosso. W dekrete nominacyjnym napisał: „Waszej Wielebności nadal będzie przysługiwał tytuł proboszcza”⁴⁵. Z ogólnej liczby kapłanów diecezji częstochowskiej największy odsetek pracował w duszpasterstwie parafialnym. W 1926 r. aż 66% ogółu duchowieństwa stanowili opiekunowie placówek duszpasterskich. Kolejne 18% było wikariuszami, a zatem ich bliskimi współpracownikami. Porównując dane z 1939 r., można zauważyć 7-procentowy spadek liczebny duchowieństwa zaangażowanego w duszpasterstwo parafialne. Z analizy tabeli można także odczytać zwyczaję liczebną wikariuszy, katechetów i kapelanów, co było też wynikiem wzrostu liczby placówek duszpasterskich.

Podział społeczności duchowieństwa diecezji częstochowskiej na odrębne grupy funkcyjne pozwalał z większą precyzją zająć się poszczególnymi gałęziami duszpasterstwa. Nierzadko wymagało to od księży odpowiednich predyspozycji i właściwego przygotowania się do konkretnej formy aktywności duszpasterskiej. Było to także na rękę niektórym duchownym, bowiem mogli podejmować takie działania, które były zgodne z ich zainteresowaniami. Wpływało to także na wzrost poziomu życia religijnego w diecezji. Ponadto zorganizowany w ten sposób model duszpasterstwa umożliwiał wszystkim wiernym w diecezji należyte wypełnianie praktyk religijnych.

4. Organizacje kapłańskie

Na ogólną charakterystykę duchowieństwa, jako odrębnej części społeczeństwa diecezji częstochowskiej, złożyły się analizy dotyczące ich stanu liczebnego, struktury wieku, pochodzenia terytorialnego i społecznego oraz podziału na mniejsze grupy funkcyjne. Dopelnie-

⁴⁵ AACz, sygn. AP 181, Dekret bpa T. Kubiny z dnia 7 lipca 1937 r., brak paginacji.

niem tego było zrzeszanie się miejscowego duchowieństwa w tzw. organizacje kapłańskie. Spojrzenie na częstochowskich księży od strony ich przynależności do organizacji kapłańskich pozwoli wykreować jeszcze wyraźniejszy obraz duchowieństwa diecezji częstochowskiej okresu międzywojennego.

Organizacje kapłańskie były zakładane z różnych przyczyn. Jedne z nich miały na celu zrzeszanie księży o podobnym kierunku działalności, inne zaś pielęgnowały określone formy pobożności kapłańskiej, jeszcze inne miały za zadanie nieść praktyczno-charytatywną pomoc duchownym. Profil działalności tych organizacji był zatem dość zróżnicowany, jednak zawsze określony przez statuty i ustawy, które zatwierdził biskup ordynariusz. W diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej funkcjonowało 6 tego typu organizacji: Koło Księży Prefektów, Związek Misyjny Duchowieństwa, Stowarzyszenie Samopomocy Kapłanów, Unia Apostolska Kapłanów Świeckich, Stowarzyszenie Kapłańskie Adoracji Przenajświętszego Sakramentu i Koło Księży Abstynentów⁴⁶.

Jedną z najstarszych organizacji kapłańskich w diecezji częstochowskiej było Koło Księży Prefektów. Początki jego sięgały czasów przed powstaniem diecezji. W dniu 28 października 1925 r. działały już miejscowe Koła Księży Prefektów (w Sosnowcu – 11 członków i w Częstochowie – 9 członków). Zrzeszały one księży zajmujących się nauką religii. W wyniku nawiązania między sobą wzajemnej współpracy katecheci ci doskonalili własny warsztat dydaktyczny i podnosili swoje kwalifikacje zawodowe. Przede wszystkim przychodzili sobie z pomocą w czasie rekolekcji dzieci i młodzieży szkolnej, prowadzili rekolekcje młodzieżowe i lekcje pokazowe z religii oraz wygłaszali specjalne odczyty⁴⁷. Od marca 1926 r. koła te prowadziły swoją działalność w oparciu o Statut Związku Diecezjalnych Kół Księży Prefektów⁴⁸. Do 30 sierpnia 1929 r. wspomniane koła nie posiadały wspólnego zarządu, lecz funkcjonowały niezależnie. Dopiero od tego czasu, na polecenie bp. Kubiny, zostało powołane do istnienia Diecezjalne Koło Księży Prefektów (DKKP)⁴⁹.

⁴⁶ J. ZWIĄZEK, *Dzieje diecezji*, 181-189.

⁴⁷ AACz, sygn. KB 89, 53-56; R. CEGLAREK, *Katechizacja w diecezji*, 152.

⁴⁸ AACz, sygn. KB 89, 5-12.

⁴⁹ *Koło Częstochowskie Księży Prefektów*, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” 17 (1928) 1, 39; *Sprawozdanie z działalności Częstochowskiego Diecezjalnego Koła Księży Prefektów w roku szkolnym 1929/30*, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” 20 (1931) 1, 34 – 35.

Tabela nr 12
Zarząd Diecezjalnego Koła Księży Prefektów
w latach 1929 – 1939

Lp.	Funkcja	Nazwisko i imię	Lata
1	Prezes	Kasprzak Bogumił	1929 – 1930
		Tomaszewski Jan	1930 – 1939
2	Wiceprezes	Ciesielski Michał	1929 – 1930
		Sobczyński Józef	1929 – 1932
		Koźlicki Wojciech	1932 – 1939
3	Sekretarz	Tomalka Władysław	1929 – 1932
		Sobański Piotr	1932 – 1939
4	Skarbnik	Szewczyk Józef	1929 – 1939
5	Członkowie	Gryglewicz Franciszek	1929 – 1939
		Sobański Piotr	1929 – 1932
		Suma Julian	1929 – 1939
		Tomaszewski Jan	1929 – 1930
		Gietyngier Ludwik	1932 – 1939
6	Komisja Rewizyjna	Giebartowski Władysław	1929 – 1939
		Grochowski Antoni	1929 – 1939
		Flisowski Zygmunt	1929 – 1939

Źródło: R. CEGLAREK – J. KAPUŚCIŃSKI, *Zarząd Diecezjalnego Koła Księży Prefektów w Częstochowie (1929 – 1949)*, Częstochowa 2015, 103-104.

W latach 1929 – 1939 w zarządzie DKKP zasiadało 14 duchownych. Według statutu zebrania zarządu miały odbywać się raz w miesiącu, a w obradach tych miał brać udział delegat biskupa ordynariusza. Zazwyczaj jednak zebrania te organizowano raz na 2 miesiące. Do głównych zadań DKKP należała troska o odpowiedni poziom nauczania religii w diecezji i właściwe obsadzenie etatów prefektowskich

w szkołach. Poza tym jego prezes miał prawo przeprowadzania wizytacji lekcji religii na terenie całej diecezji⁵⁰. Aby poprawić sprawność funkcjonowania DKKP, w dniu 28 kwietnia 1932 r. zarząd utworzył 7 specjalnych sekcji (referatów). Na czele tych agend stał jeden duchowny, który koordynował podejmowane tam działania. W gronie tych księży znaleźli się: Franciszek Gryglewicz (Referat do spraw literatury beletrystyczno-religijnej), Antoni Uchto (Referat do spraw literatury psychologiczno-pedagogicznej), Józef Sobczyński (Referat do spraw harcerstwa i sportu), Wojciech Koźlicki (Referat do spraw Sodalicii Mariańskich Męskich i do spraw prasy), Piotr Sobański (Referat do spraw Sodalicii Mariańskich Żeńskich), Jan Tomaszewski (Referat do spraw Krucjaty Eucharystycznej) i Józef Szewczyk (Referat do spraw urzędowych). Temu ostatniemu służył pomocą ks. Władysław Tomalka⁵¹.

DKKP koordynowało prace prowadzone w miejscowych Kołach Księży Prefektów. W latach 1933 – 1939 w diecezji częstochowskiej istniało 6 tego rodzaju kół. Taki stan liczebny został utworzony w myśl sugestii ks. Tadeusza Peche, który proponował powołanie miejscowych kół w największych miastach diecezji. Rozporządzenie bp. Kubiny z dnia 20 lutego 1933 r. nakazywało wszystkim prefektom etatowym i kontraktowym, nauczającym religii w szkołach w wymiarze co najmniej 14 godz. tygodniowo, zapisywanie się do kół prefektowskich. Ponadto dla wszystkich kół został wyznaczony zasięg terytorialny z określeniem siedzib centralnych⁵².

Tabela nr 13
Miejscowe Koła Księży Prefektów
w diecezji częstochowskiej w 1933 r.

Lp.	Siedziba Koła	Rok założenia	Prezes	Liczba Członków
1	Sosnowiec	1917	Ks. Ługowski Zdzisław	19 ⁵³
2	Częstochowa	1920	Ks. Kasprzak Bogumił	31 ⁵⁴

⁵⁰ J. ZWIĄZEK, *Dzieje diecezji*, 185.

⁵¹ AACz, sygn. KB 88, 1-3; R. CEGLAREK – J. KAPUŚCIŃSKI, *Zarząd Diecezjalnego Koła*, 23.

⁵² AACz, sygn. KB 88, 9-13; T. KUBINA, *Rozporządzenie w sprawie należenia księży prefektów do Kół Miejscowych*, WD 8 (1933) 1, 9.

⁵³ Byli to księża z następujących parafii: Kazimierz, Milowice, Piaski, Pogoń, Nowy i Stary Sielec, Sosnowiec i Zagórze. Zob. T. KUBINA, *Rozporządzenie w sprawie*, 9.

⁵⁴ Byli to księża z następujących parafii: Blachownia, Częstochowa, Kłobuck, Konopiska, Krzepice, Mstów, Poczesna, Przyrów, Raków i Rędziny. Zob. AACz, sygn. KB 89, 77.

3	Będzin	1931	Ks. Uchto Antoni	15 ⁵⁵
4	Radomsko	1933	Ks. Sawicki Marian	14 ⁵⁶
5	Wieluń	1933	Ks. Chmura Ferdynand	15 ⁵⁷
6	Zawiercie	1933	Ks. Wąjzler Bolesław	19 ⁵⁸

Źródło: AACz, sygn. KB 89, 73-83.

W 1933 r. w diecezji częstochowskiej do Kół Miejscowych należało 113 księży, co stanowiło 38% ogólnej liczby duchowieństwa w tym czasie. Najstarsze tradycje posiadało m.in. koło w Sosnowcu, które wraz z kołem w Będzinie w listopadzie 1937 r. zostało połączone w jedną całość pod nazwą Zagłębiowskie Koło Księży Prefektów⁵⁹.

Chronologicznie kolejną organizacją kapłańską powstałą w diecezji częstochowskiej był Związek Misyjny Duchowieństwa (ZMD). Na łamach pierwszego numeru „Wiadomości Diecezjalnych” ukazała się zachęta skierowana do księży, aby wstępowali w szeregi tej organizacji. Dyrektorem ZMD został ks. Antoni Grochowski, zaś sekretarzem ks. Józef Szewczyk. Członkiem tego stowarzyszenia mógł zostać każdy duchowny, który wpisał się na listę członkowską, opłacił roczną składkę w wysokości 5 zł, odprawił rocznie jedną Mszę św. *de propagatione fidei* i propagował wśród wiernych dzieła misyjne⁶⁰.

⁵⁵ Byli to księża z następujących parafii: Będzin, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Grodziec i Strzemieszyce. Zob. AACz, sygn. KB 89, 75.

⁵⁶ Byli to księża z następujących parafii: Dobryszce, Gidle, Gorzkowice, Kłomnice, Pajęczno, Radomsko, Radziechowice, Ręczno i Wiewiec. Zob. AACz, sygn. KB 89, 83.

⁵⁷ Byli to księża z następujących parafii: Działoszyn, Lututów, Mierzyce, Skomlin, Radoszewice i Wieluń. Zob. AACz, sygn. KB 89, 81.

⁵⁸ Byli to księża z następujących parafii: Chruszczobród, Koziegłowy, Koziegłówki, Kromolów, Łazy, Myszków, Mrzyglód, Włodowice i Zawiercie. Zob. AACz, sygn. KB 89, 79.

⁵⁹ *Przyłączenie Kola Księży Prefektów w Będzinie do takiegoż Kola w Sosnowcu*, WD 12 (1937) 4, 67.

⁶⁰ *Związek Misyjny Kleru na diecezję częstochowską*, WD 1 (1926) 1, 27; *Przywileje dla członków Związku Misyjnego Kleru*, WD 8 (1933) 5, 53.

Tabela nr 14
Liczba członków Związku Misyjnego Duchowieństwa
diecezji częstochowskiej w latach 1928 – 1935

Rok	Liczba Członków	% ogólnej liczby księży	Suma rocznych składek w zł
1928	230	83, 3	1295
1929	261	92, 2	1320
1930	-	-	-
1931	265	89, 2	1325
1932	278	93, 6	1390
1933	306	95, 9	1535
1934	309	93, 3	1545
1935	294	88, 2	1470

Źródło: *Sprawozdanie z ruchu misyjnego w diecezji częstochowskiej za 1928 r.*, WD, 4 (1929) 2, 17; *Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary*, WD 5 (1930) 3, 28; *Sprawozdanie z działalności Związku Misyjnego Duchowieństwa w diecezji częstochowskiej za 1931 r.*, WD 7 (1932) 2, 23; *Misyjne sprawozdanie*, WD 8 (1933) 2, 18; *Sprawozdanie z działalności Związku Misyjnego Duchowieństwa w diecezji częstochowskiej za 1933 r.*, WD 9 (1934) 3, 25; *Sprawozdanie z działalności Związku Misyjnego Duchowieństwa w diecezji częstochowskiej za 1934 r.*, WD 10 (1935) 5, 49; *Misyjne sprawozdanie za rok 1935*, WD 11 (1936) 3, 32.

Z analizy powyższej tabeli wynika, że w latach 1928 – 1935 ZMD zrzeszał przeważającą część duchowieństwa diecezji częstochowskiej. Frekwencja przynależności do tej organizacji we wspomnianych latach wahała się pomiędzy 83 a 95% ogólnej liczby księży. Świadczyło to o dużej popularności tego stowarzyszenia wśród miejscowego duchowieństwa. Miało to także swoje przełożenie w sferze finansowej, bowiem fundusz członkowski rokrocznie zasilał kasę tej organizacji, aby później podejmować różnego rodzaju inicjatywy misyjne.

Duchowni należący do tej organizacji szerzyli ponadto idee misyjne wśród wiernych przez wygłaszanie kazań, organizowanie odczytów, akademii i dni misyjnych oraz rozprowadzanie prasy misyjnej („Misje Katolickie”, „Mały Apostoł”, „Królowa Apostołów”, „Murzynek” i „Echo Afryki”). Poza tym wiele wiadomości o tematyce misyjnej ukazywało się w miejscowych czasopismach kościelnych: „Wiadomościach Diece-

zjalnych”, „Niedzieli” i „Kalendarzu Jasnogórskim”⁶¹. O znaczeniu tego rodzaju przedsięwzięć, a także o potrzebie modlitwy kapłańskiej na rzecz rozwoju misji przypomniał dyrektor ZMD ks. Antoni Grochowski, który w 1936 r. w swojej odezwie do duchowieństwa pisał: „przynajmniej raz na rok należało by odprawić Mszę św. o rozkrzewianie wiary, a codziennie przyemento za żywych pamiętać o misjonarzach [...] można by również codziennie ofiarować za misje część swoich cierpień moralnych i fizycznych, tak nieodłącznych od zawodu kapłańskiego. Oby modlitwy kapłanów wyjednały udoskonalenie organizacyjnej struktury Związku Misyjnego Duchowieństwa i sprawiły, aby zgodnie z życzeniem Piusa XI, wyrażonym w Encyklice «Rerum Ecclesiae» nie było już ani jednego kapłana, który by nie gorzał ogniem umiłowania sprawy misyjnej”⁶². Po śmierci pierwszego dyrektora wybrano nowy zarząd ZMD. W latach 1938 – 1939 stanowisko dyrektora pełnił ks. Wojciech Mondry, zaś sekretarzem był ks. Antoni Godziszewski⁶³.

Następną organizacją zrzeszającą duchownych diecezji częstochowskiej było Stowarzyszenie Samopomocy Kapłanów. Powstało ono w 1926 r. Twórcami statutu tej organizacji byli ks. Wincenty Przygodzki i ks. Wincenty Zamojski. Treść ustaw statutowych została zamieszczona na łamach „Wiadomości Diecezjalnych” jeszcze tego samego roku⁶⁴. Stowarzyszenie to zostało powołane w celu niesienia pomocy materialnej kapłanom niezdolnym do pracy (kalectwo, przewlekłe choroby, emerytura) lub pracującym w ubogich parafiach, a także by udzielać im pożyczek pieniężnych (zwrotnych lub bezzwrotnych) na leczenie bądź kurację zdrowotną⁶⁵. Fundusz tej organizacji stanowiły składki pieniężne pobierane od członków. Ich wysokość była uzależniona od piastowanego urzędu (proboszcz, wikariusz i prefekt). Ponadto fundusz był zasilany przez różnego rodzaju zapisy i ofiary. Członkostwo w tej organizacji było uzależnione od wyznaczonych opłat. Zwłoka w opłatach do 3 miesięcy wiązała się z automatycznym skreśleniem z listy członkow-

⁶¹ *Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary*, WD 5 (1930) 3, 27-28; *Misyjne sprawozdanie za rok 1935*, WD 11 (1936) 3, 32-33.

⁶² *Odezwia Ks. Dyrektora Diecezjalnego w sprawie Związku Misyjnego Duchowieństwa*, WD 11 (1936) 2, 26.

⁶³ *Katalog... 1939*, 22.

⁶⁴ *Statut Stowarzyszenia Samopomocy Kapłanów diecezji częstochowskiej*, WD 1 (1926) 4, 45-46.

⁶⁵ AACz, sygn. KB 321 – 323; AKMCz, sygn. 100/25, Regulamin Samopomocy Kapłańskiej w Częstochowie, brak paginacji.

skiej. Zarząd stowarzyszenia stanowiło 15 delegatów, którzy byli wybierani po jednym z każdego dekanatu. Delegaci ci następnie wybierali spośród siebie 3 kapłanów, tworząc tym samym komitet wykonawczy (zarząd). Oprócz tego istniała rada nadzorcza, składająca się z 3 księży funkcyjnych i członków. Wszystkich wybranych z kolei zatwierdzał biskup ordynariusz⁶⁶. Z czasem księża zmieniali się na stanowiskach kierowniczych. Dla przykładu w 1929 r. w skład rady nadzorczej wchodził: ks. Wincenty Przygodzki, ks. Franciszek Raczyński, ks. Zygmunt Sędzimir i ks. Antoni Zimniak⁶⁷. Z czasem dołączył do nich m.in. ks. Aureliusz Chwiłłowicz. 8 lat później już żaden z nich nie zasiadał w strukturach zarządu i rady nadzorczej⁶⁸.

Tabela nr 15
Zarząd i Rada Nadzorcza
Stowarzyszenia Samopomocy Kapłanów
diecezji częstochowskiej w 1937 r.

Zarząd	Rada Nadzorcza			
	Prezes	Zastępca	Sekretarz	Członkowie
W. Gacek	S. Bilski	Z. Sznajderski	W. Patykiewicz	F. Wtorkiewicz
B. Stradowski				L. Klepaczewski
J. Szewczyk				J. Krzyżanowski

Źródło: AKMCz, sygn. 100/25, Pismo z dnia 7 czerwca 1937 r., brak paginacji.

Kolejnym stowarzyszeniem kapłańskim działającym w diecezji częstochowskiej była Unia Apostolska Kapłanów Świeckich (*Unio Apostolica Sacerdotum Saecularium*), która powstała 21 stycznia 1929 r. Już 4 dni później organizację tę zatwierdził bp Kubina. Założycielami byli księża: Adolf Gozdek, Leon Kuchta, Stanisława Ogłaza i Jan Domarańczyk. Pierwszym dyrektorem tego stowarzyszenia został ks. Adolf Gozdek, który także opracował projekt statutu organizacji. W grudniu 1929 r. Unia Apostolska Kapłanów Świeckich diecezji częstochowskiej została włą-

⁶⁶ AKMCz, sygn. 100/25, Regulamin Samopomocy Kapłańskiej w Częstochowie, brak paginacji; A. JATOWTT, *Zarys działania funduszu emerytalno – zapomogowego diecezji częstochowskiej*, WD 24 – 31 (1957), 341-342.

⁶⁷ AACz, sygn. AP 176, 31.

⁶⁸ Tamże, sygn. KB 322, 27; AKMCz, sygn. 100/25, Pismo z dnia 7 czerwca 1937 r., brak paginacji.

czona do centralnej Unii Apostolskiej, tym samym otrzymując od Stolicy Apostolskiej wynikające z tego faktu wszystkie przywileje⁶⁹.

Cel tego stowarzyszenia został wyraźnie sprecyzowany przez ks. Alojzego Jatowtta, który na łamach „Wiadomości Diecezjalnych” napisał: „Kapłan diecezjalny czasów dzisiejszych obarczony pracą duszpasterską albo żyjący z dala od innych kapłanów na odległej parafii potrzebuje oparcia, aby wytrwać na drodze dążenia do doskonałości i aby tym samym stać się przewodnikiem dla dusz pieczy jego powierzonych. Oparcie takie znajdzie w zjednoczeniu kapłanów świeckich Unio Apostolica, której celem jest uświęcenie własne członków, a przez nie uświęcenie dusz ich pieczy powierzonych”⁷⁰. Członkiem stowarzyszenia był zatem kapłan, który wyraził chęć przynależności i złożył przed dyrektorem przyrzeczenie wytrwania. Do jego obowiązków należało prowadzenie karty miesięcznych ćwiczeń duchowych (medytacja, rachunek sumienia, studium teologiczne, czytanie duchowne, rekolekcje, spowiedź itp.), opłacenie składki członkowskiej i odprawienie jednej Mszy św. rocznie za zmarłych członków Unii⁷¹.

Tabela nr 16
Wykaz członków zarządu
Unii Apostolskiej Kapłanów Świeckich
diecezji częstochowskiej w latach 1929 – 1939

Lp.	Imię i nazwisko	Czas przynależności	Funkcja
1	J. Domarańczyk	1929 – 1939	
2	A. Gozdek	1929 – 1939	Prezes w latach 1929 – 1935
3	L. Kuchta	1929 – 1939	
4	A. Mietliński	1929 – 1939	
5	S. Ogłaza	1929 – 1939	
6	Z. Zawadzki	1929 – 1939	Prezes w latach 1935 – 1939
7	M. Binkiewicz	1931 – 1939	

Źródło: AACz, sygn. AP 241, Nominacja na dyrektora diecezjalnego Unii Apostolskiej z dnia 8 kwietnia 1935 r., brak paginacji; J. ZWIĄZEK, *Kapłani – członkowie Unii*, 40-48.

⁶⁹ J. ZWIĄZEK, *Kapłani – członkowie Unii Apostolskiej w diecezji częstochowskiej zamordowani w obozach koncentracyjnych w okresie okupacji hitlerowskiej*, CzWD, 57 (1983) 2, 40; *Przywileje Unii Apostolskiej*, WD, 8 (1933) 5, 52-53.

⁷⁰ A. JATOWTT, *Co to jest Unia Apostolska*, WD 5 (1930) 2, 17.

⁷¹ Tamże.

Według ustaleń ks. prof. J. Związka, do Unii Apostolskiej w latach 1926 – 1939 należało ok. 30 księży. Trudno wykazać ich dane personalne, bowiem materiały archiwalne, z których korzystał wspomniany historyk, zaginęły. Można jedynie zidentyfikować siedmiu z nich⁷².

Piątą powstałą chronologicznie organizacją kapłańską w diecezji częstochowskiej było Stowarzyszenie Kapłańskie Adoracji Przenajświętszego Sakramentu. Prezes krajowy tej organizacji ks. Mateusz Jeż w 1929 r. zwrócił się z prośbą do Kurii Biskupiej w Częstochowie o możliwość zaprezentowania miejscowym kapłanom tego stowarzyszenia. Na łamach „Wiadomości Diecezjalnych” jeszcze w 1929 r. ukazało się ogłoszenie o możliwości wstąpienia w szeregi tej organizacji. O kierunku jej działalności napisano wówczas: „Ma za cel zbliżyć bardziej do Pana Jezusa w Przenajświętszym Sakramencie kapłanów, «Jego Przyjaciół» – ożywić ich stosunek do tego Sakramentu najbardziej uświęcającego, który jest początkiem, ogniskiem i celem kapłaństwa katolickiego”⁷³.

Członkiem tego stowarzyszenia był każdy kapłan, który zadeklarował swoją przynależność oraz zobowiązał się przestrzegać raz na tydzień godzinnej adoracji przed Najświętszym Sakramentem i odprawić rocznie jedną Mszę Świętą za członków tej organizacji. Ponadto co pół roku należało przesłać dyrektorowi diecezjalnemu sprawozdania z odbytych cotygodniowo adoracji. Przynależenie do tej organizacji kapłańskiej niosło ze sobą wiele przywilejów⁷⁴. Trudno wykazać, ilu duchownych z diecezji wstąpiło w szeregi tej organizacji. Z całą pewnością można tylko stwierdzić, iż wśród nich byli: ks. Antoni Grochowski, ks. Alojzy Jatowtt i ks. Zygmunt Zawadzki⁷⁵.

Ostatnią organizacją kapłańską diecezji częstochowskiej prowadzącą swoją działalność w okresie międzywojennym było Koło Księżych Abstynentów. Powstało ono w 1930 r. Dyrektorem tego stowarzyszenia został ks. Jan Tomaszewski. Członkiem mógł zostać każdy kapłan, który wpisał się na listę członkowską oraz zobowiązał się do przestrzegania abstynencji od napojów alkoholowych i głoszenia idei trzeźwości wśród wiernych. Nie zachowały się jednak żadne wiadomości o liczbie kapłanów należących do tej organizacji⁷⁶.

⁷² J. ZWIĄZEK, *Kapłani – członkowie Unii*, 40-48.

⁷³ *Stowarzyszenie Kapłańskie Adoracji Przenajświętszego Sakramentu*, WD 4 (1929) 3, 29.

⁷⁴ Tamże; *Przywilej dla Stowarzyszenia Kapłanów Adoracji Przenajświętszego Sakramentu*, WD 6 (1931) 3, 47.

⁷⁵ J. ZWIĄZEK, *Dzieje diecezji*, 186.

⁷⁶ Tamże, 182; *Koło Księżych Abstynentów*, WD 5 (1930) 3, 29.

Zakończenie

Przedstawiona powyżej charakterystyka duchowieństwa diecezji częstochowskiej okresu II Rzeczypospolitej dowodzi, iż księża stanowili w społeczeństwie odrębną grupę, realizującą cele duszpasterskie. Składało się na nią 473 duchownych (w Aneksie podano ich dane personalne). Zdecydowaną większość stanowili księża do 60. roku życia (powyżej 82% ogółu). Na szczególną uwagę zasługuje ta część duchownych, która przyjęła święcenia kapłańskie z rąk bp. Teodora Kubiny (178 księży), bowiem początki ich kapłaństwa ściśle wiązały się z działalnością diecezji częstochowskiej. Z liczby tej aż 60% pochodziło z terenów diecezji, natomiast pozostałe 40% spoza jej granic. Znacznie więcej trudności przysporzyła analiza ich pochodzenia społecznego. Pod tym kątem udało się jedynie uzyskać dane dla 53 księży. Niewątpliwie czynnikiem integrującym i formującym miejscowe duchowieństwo była przynależność księży do poszczególnych grup funkcyjnych (pracownicy kurii, przełożeni seminarjni, opiekunowie placówek kościelnych, wikariusze, prefekci, kapelani i emeryci) i organizacji kapłańskich (Diecezjalne Koło Księży Prefektów, Związek Misyjny Duchowieństwa, Stowarzyszenie Samopomocy Kapłanów, Unia Apostolska Kapłanów Świeckich, Stowarzyszenie Kapłańskie Adoracji Przenajświętszego Sakramentu i Koło Księży Abstynentów).

The Structural Characteristic of Clerical Personnel of Częstochowa Diocese in 1925 – 1939 Summary

The directions of functioning established in 1925 diocese of Częstochowa were determined by the action of local clergy. In all diocesan society the clergy was a separated group, outwardly distinguished by its lifestyle, clothing and pastoral service. Until the outbreak of Second World War there were 473 priests acting in this diocese. Straight majority of them came from the parent dioceses which made up the diocese of Częstochowa (257 priests). After some time Bishop Teodor Kubina enrolled by incardination another priests from other Polish dioceses and religious congregations (38 priests). The last inflow of clergymen took place when diocesan of Częstochowa ordained 178 new priests.

The pastoral activity was influenced by the age of local clergymen. It is significant that 82% of all priests were under sixty. It should be underlined that among priest ordained by diocesan of Częstochowa there were some priests from the area of Częstochowa diocese (60%) and some from other parts of country (40%). From research point of view it was difficult to determine the social background of these people. Only the social background of 50% of priest ordained by Bishop Teodor Kubina is known. 18.7 % of them came from peasant class background. The rest were from working class (9.3%), craftsmen families (9.3%), the intelligentsia (3.8%), office workers families (3.8%), so called church services (3.8%) and the traders (0.9%).

The character of pastoral activity (473 priests) was mainly determined by the range of diocese duties and their interests. In the first case it was connected with belonging to particular function groups (curia workers, seminary supervisors, church institution guardians, curates, catechists, chaplains and pensioners), the second one referred to the membership of contemporary priest organisations (The Diocesan Association of Catechists, Missionary Association of Clergymen, The Association of Priest Self-Help, The Apostolic Union of Secular Priests, The Priest Association of the Holy Sacrament Adoration, The Association of Seminary Graduates). This kind of pastoral action was both integration and formation factor of priesthood.

Słowa kluczowe: biskup, diecezja częstochowska, duchowieństwo, emeryt, kapelan, organizacje kapłańskie, pracownik kurii, prefekt, proboszcz, wikariusz.

Keywords: bishop, diocese of Częstochowa, clergy, pensioner, chaplain, priest organisations, curia worker, catechist, parish priest, curate.

ANEKS

Wykaz księży diecezji częstochowskiej w latach
1925 – 1939

1. Adamiecki Klemens (ur. 1911 r.)
2. Adamus Władysław (ur. 1904 r.)
3. Ankiewicz Henryk (ur. 1908 r.)
4. Anzorge Stanisław (ur. 1909 r.)
5. Augustynik Piotr (ur. 1889 r.)
6. Babczyński Stefan (ur. 1905 r.)
7. Banach Teofil (ur. 1892 r.)
8. Banasiewicz Witalis (ur. 1906 r.)
9. Banasiński Stefan (ur. 1887 r.)
10. Banaszekiewicz Edward (ur. 1907 r.)
11. Baranowicz Józef (ur. 1896 r.)
12. Barczyk Józef (ur. 1903 r.)
13. Bardel Franciszek (ur. 1892 r.)
14. Bartecki Józef (ur. 1904 r.)
15. Bartyzel Stanisław (ur. 1908 r.)
16. Bednarski Konstanty (ur. 1911 r.)
17. Bentkowski Edward (ur. 1877 r.)
18. Berent Leopold (ur. 1875 r.)
19. Berg Seweryn (ur. 1900 r.)
20. Biela Jan (ur. 1906 r.)
21. Bielawski Aleksander (ur. 1893 r.)
22. Bienias Władysław (ur. 1905 r.)
23. Bieniawicz Franciszek (ur. 1878 r.)
24. Bilski Stanisław (ur. 1892 r.)
25. Binkiewicz Maksymilian (ur. 1908 r.)
26. Bogucki Wacław (ur. 1911 r.)
27. Bojarek Kazimierz (ur. 1910 r.)
28. Borek Adam (ur. 1886 r.)
29. Borek Władysław (ur. 1886 r.)
30. Brawata Józef (ur. 1911 r.)
31. Brodziński Jan (ur. 1904 r.)
32. Broszkiewicz Józef (ur. 1881 r.)
33. Brykalski Leon (ur. 1868 r.)
34. Brylski Marian (ur. 1904 r.)
35. Brzeziecki Jan (ur. 1913 r.)
36. Brzozowski Tomasz (ur. 1856 r.)
37. Bułdys Władysław (ur. 1915 r.)
38. Byłka Walerian (ur. 1911 r.)
39. Całusinski Zygmunt (ur. 1909 r.)
40. Cesarz Stanisław (ur. 1902 r.)
41. Chartliński Ignacy (ur. 1866 r.)
42. Chmura Ferdynand (ur. 1884 r.)
43. Chodorowski Czesław (1877 r.)
44. Choroszyński Bolesław (ur. 1870 r.)
45. Christoph Antoni (ur. 1878 r.)
46. Chrzanowski Wacław (ur. 1874 r.)
47. Chwiłowicz Aureliusz (ur. 1873 r.)
48. Chwistecki Józef (ur. 1907 r.)
49. Ciećwierz Stanisław (ur. 1884 r.)
50. Ciempka Stanisław (ur. 1895 r.)
51. Ciesielski Michał (ur. 1870 r.)
52. Cieślak Józef (ur. 1906 r.)
53. Ciszewski Stanisław (ur. 1900 r.)
54. Cudziński Aleksy (ur. 1881 r.)
55. Cugowski Aleksander (ur. 1880 r.)
56. Cwilong Zenon (ur. 1865 r.)
57. Czajka Stanisław (ur. 1897 r.)
58. Czapliński Kazimierz (ur. 1890 r.)
59. Czarnecki Wincenty (ur. 1876 r.)
60. Czechowicz Zygmunt (ur. 1908 r.)
61. Czerna Piotr (ur. 1863 r.)
62. Czok Jan (ur. 1849 r.)
63. Danecki Józef (ur. 1913 r.)
64. Dąbrowski Stanisław (ur. 1899 r.)
65. Degen Stefan (ur. 1878 r.)
66. Depta Jan (ur. 1904 r.)
67. Derbis Władysław (ur. 1901 r.)
68. Dewudzki Marcei (ur. 1913 r.)
69. Domagała Wawrzyniec (ur. 1911 r.)
70. Domarańczyk Jan (ur. 1895 r.)
71. Dominiak Stefan (ur. 1884 r.)
72. Drejer Zygmunt (ur. 1858 r.)
73. Drojewski Roman (ur. 1882 r.)
74. Drożdż Czesław (ur. 1904 r.)
75. Drzazga Ignacy (ur. 1906 r.)
76. Duda Jan (?)
77. Duda Stanisław (ur. 1909 r.)
78. Duda Stefan (ur. 1875 r.)
79. Dudek Ludwik (ur. 1894 r.)
80. Dudzik Jan (ur. 1883 r.)
81. Dyja Edward (ur. 1894 r.)
82. Dzienniarz Michał (ur. 1902 r.)

83. Feruga Józef (ur. 1915 r.)
84. Flisowski Zygmunt (ur. 1886 r.)
85. Franek Józef (ur. 1915 r.)
86. Frąckiewicz Władysław (ur. 1881 r.)
87. Gacek Władysław (ur. 1877 r.)
88. Gałązka Ewaryst (ur. 1904 r.)
89. Gałązka Stanisław (ur. 1907 r.)
90. Gałczyński Stefan (ur. 1888 r.)
91. Gawlikowski Klemens (ur. 1881 r.)
92. Gawron Władysław (ur. 1903 r.)
93. Giebartowski Władysław (ur. 1888 r.)
94. Gietyngier Ludwik (ur. 1904 r.)
95. Glass Wincenty (ur. 1872 r.)
96. Głogowski Wawrzyniec (ur. 1867 r.)
97. Głowała Paweł (ur. 1892 r.)
98. Godziszewski Antoni (ur. 1889 r.)
99. Gogola Stefan (ur. 1911 r.)
100. Gola Franciszek (ur. 1869 r.)
101. Gołaszewski Stanisław (ur. 1894 r.)
102. Gorzędowski Franciszek (ur. 1841 r.)
103. Gostyński Aleksander (ur. 1881 r.)
104. Gozdek Adolf (ur. 1876 r.)
105. Grabowski Wawrzyniec (ur. 1893 r.)
106. Graczykowski Mieczysław (ur. 1876 r.)
107. Grela Feliks (ur. 1908 r.)
108. Grochowski Antoni (ur. 1860 r.)
109. Grunwald Stanisław (ur. 1910 r.)
110. Gruszewski Józef (ur. 1892 r.)
111. Gryglewicz Feliks (ur. 1909 r.)
112. Gryglewicz Franciszek (ur. 1897 r.)
113. Grzeliński Witalis (ur. 1879 r.)
114. Grzmielewski Barnaba (ur. 1877 r.)
115. Grzybek Stanisław (ur. 1915 r.)
116. Grzywak Stanisław (ur. 1880 r.)
117. Gurbiel Stanisław (ur. 1886 r.)
118. Guzik Stanisław (ur. 1905 r.)
119. Guzik Wincenty (ur. 1906 r.)
120. Hadaś Emanuel (ur. 1874 r.)
121. Hałama Alojzy (ur. 1894 r.)
122. Hamerling Walenty (ur. 1887 r.)
123. Hendrychowski Adam (ur. 1885 r.)
124. Hereda Emanuel (ur. 1906 r.)
125. Hławsa Leon (ur. 1880 r.)
126. Imiela Jerzy (ur. 1888 r.)
127. Iwański Marian (ur. 1903 r.)
128. Izdebski Leon (ur. 1896 r.)
129. Janecki Mieczysław (ur. 1905 r.)
130. Janic Konstanty (ur. 1895 r.)
131. Jankowski Marian (ur. 1874 r.)
132. Jankowski Teofil (ur. 1877 r.)
133. Janson Józef (ur. 1910 r.)
134. Jaros Roman (ur. 1903 r.)
135. Jarzębiński Stefan (ur. 1883 r.)
136. Jastrzębski Stefan (ur. 1894 r.)
137. Jatowtt Alojzy (ur. 1894 r.)
138. Jaworski Zygmunt (ur. 1905 r.)
139. Jędrzycki Zygmunt (ur. 1888 r.)
140. Jelitko Waław (?)
141. Joniak Stefan (ur. 1910 r.)
142. Jung Marian (ur. 1901 r.)
143. Jurczyński Stefan (ur. 1891 r.)
144. Kaciuba Stanisław (ur. 1901 r.)
145. Kaczmarzyk Lucjan (ur. 1900 r.)
146. Kalinowski Franciszek (ur. 1879 r.)
147. Kałuski Waław (ur. 1907 r.)
148. Kałuża Jan (ur. 1893 r.)
149. Kapkowski Romuald (ur. 1905 r.)
150. Karasiński Antoni (ur. 1913 r.)
151. Karczewski Apolinary (ur. 1876 r.)
152. Kańtoch Antoni (ur. 1909 r.)
153. Kańtoch Augustyn (ur. 1897 r.)
154. Karlik Władysław (ur. 1907 r.)
155. Karp Jan (ur. 1914 r.)
156. Kasprzak Bogumił (ur. 1895 r.)
157. Kasprzak Władysław (ur. 1909 r.)
158. Kawalec Błażej (ur. 1909 r.)
159. Kempki Leon (ur. 1867 r.)
160. Kęпка Józef (ur. 1909 r.)
161. Kiełbasiński Władysław (ur. 1875 r.)
162. Kitowski Henryk (ur. 1895 r.)
163. Kiwacz Jan (ur. 1903 r.)
164. Klarzak Józef (ur. 1887 r.)
165. Klepaczewski Ludwik (ur. 1889 r.)
166. Kluszczyński Marian (ur. 1894 r.)
167. Kłodkowski Wincenty (ur. 1890 r.)
168. Knaś Andrzej (ur. 1903 r.)
169. Kobielski Feliks (ur. 1865 r.)

170. Kobierski Bolesław (ur. 1907 r.)
171. Kokowski Waclaw (ur. 1868 r.)
172. Kołodziejczyk Józef (ur. 1912 r.)
173. Kołodziejski Marian (ur. 1896 r.)
174. Konieczny Julian (ur. 1897 r.)
175. Konopka Aleksander (ur. 1912 r.)
176. Kopeć Stanisław (ur. 1894 r.)
177. Kopeć Tadeusz (ur. 1908 r.)
178. Kosielski Antoni (ur. 1861 r.)
179. Kossowski Roman (ur. 1875 r.)
180. Kościów Karol (ur. 1911 r.)
181. Kotnowski Bolesław (ur. 1884 r.)
182. Kott Walenty (ur. 1880 r.)
183. Kowalczyk Wincenty (ur. 1912 r.)
184. Kowalewski Leonard (ur. 1873 r.)
185. Kowalski Franciszek (ur. 1916 r.)
186. Kowalski Julian (ur. 1898 r.)
187. Kowalski Stanisław (ur. 1904 r.)
188. Kowalski Wawrzyniec (ur. 1873 r.)
189. Kozakowski Józef (ur. 1883 r.)
190. Koźlicki Wojciech (ur. 1890 r.)
191. Krajewski Adam (ur. 1881 r.)
192. Krantz Nikodem (ur. 1844 r.)
193. Krawczyk Józef (ur. 1905 r.)
194. Krawczyński Józef (ur. 1900 r.)
195. Krawczyński Roman (ur. 1883 r.)
196. Krawiecki Jan (ur. 1883 r.)
197. Król Leon (ur. 1900 r.)
198. Kruk Wincenty (ur. 1908 r.)
199. Kruszyński Franciszek (ur. 1877 r.)
200. Kruszyński Stefan (ur. 1913 r.)
201. Krzyżanowski Józef (ur. 1895 r.)
202. Krzyżanowski Marian (ur. 1902 r.)
203. Kubica Józef (ur. 1911 r.)
204. Kubik Edward (ur. 1880 r.)
205. Kubina Teodor (ur. 1880 r.)
206. Kubowicz Marian (ur. 1885 r.)
207. Kucek Jan (ur. 1901 r.)
208. Kucharski Waclaw (ur. 1886 r.)
209. Kuchta Leon (ur. 1894 r.)
210. Kuraś Stanisław (ur. 1887 r.)
211. Kurezyński Piotr (ur. 1908 r.)
212. Kwiatkowski Stanisław (ur. 1866 r.)
213. Kwiciński Jakub (ur. 1879 r.)
214. Lachowicz Ignacy (ur. 1879 r.)
215. Libura Mikołaj (ur. 1863 r.)
216. Lipa Zygmunt (ur. 1903 r.)
217. Lipski Stefan (ur. 1873 r.)
218. Lis Bolesław (ur. 1912 r.)
219. Litewka Feliks (ur. 1909 r.)
220. Lubas Kazimierz (ur. 1908 r.)
221. Lubecki Ignacy (ur. 1860 r.)
222. Lubowidzki Mikołaj (ur. 1880 r.)
223. Ludwikowski Józef (ur. 1899 r.)
224. Łabęda Jan (ur. 1877 r.)
225. Łabędowicz Fidelis (ur. 1913 r.)
226. Łogucki Józef (ur. 1871 r.)
227. Łojek Franciszek (ur. 1890 r.)
228. Łopaciński Stanisław (ur. 1908 r.)
229. Ługowski Zdzisław (ur. 1885 r.)
230. Łupiński Stanisław (ur. 1893 r.)
231. Mach Władysław (ur. 1894 r.)
232. Maciaszek Franciszek (ur. 1863 r.)
233. Madecki Erwin (ur. 1916 r.)
234. Maderski Emanuel (ur. 1861 r.)
235. Magott Brunon (ur. 1907 r.)
236. Majewski Stanisław (ur. 1865 r.)
237. Makowski Karol (ur. 1884 r.)
238. Małek Józef (1908 r.)
239. Maniewski Michał (ur. 1884 r.)
240. Marchewka Antoni (ur. 1890 r.)
241. Marciniak Wincenty (ur. 1879 r.)
242. Marcinkowski Władysław (ur. 1888 r.)
243. Marekvia Franciszek (ur. 1891 r.)
244. Mariankowski Ignacy (ur. 1884 r.)
245. Massalski Jan (ur. 1896 r.)
246. Maślankiewicz Eugeniusz (ur. 1901 r.)
247. Matarny Antoni (ur. 1896 r.)
248. Mateuszek Walenty (ur. 1903 r.)
249. Mazanek Mieczysław (ur. 1914 r.)
250. Mazurkiewicz Kazimierz (ur. 1878 r.)
251. Mazurkiewicz Stanisław (ur. 1869 r.)
252. Mendera Karol (ur. 1897 r.)
253. Metler Bonawentura (ur. 1866 r.)
254. Michalski Bartłomiej (ur. 1871 r.)
255. Michałowski Józef (ur. 1889 r.)
256. Michnikowski Bolesław (ur. 1867 r.)
257. Mieszczński Stefan (ur. 1887 r.)
258. Mietliński Antoni (ur. 1887 r.)
259. Milewski Stanisław (ur. 1896 r.)

260. Minor Marian (ur. 1912 r.)
261. Mirecki Franciszek (ur. 1869 r.)
262. Mondry Wojciech (ur. 1887 r.)
263. Mrotek Edmund (ur. 1897 r.)
264. Muchański Andrzej (ur. 1869 r.)
265. Muszkiet Czesław (ur. 1914 r.)
266. Muszyński Ludwik (1868 r.)
267. Nabrdalik Edmund (ur. 1913 r.)
268. Nachtman Władysław (1909 r.)
269. Namysło Maciej (ur. 1892 r.)
270. Nassalski Marian (ur. 1860 r.)
271. Nejman Stanisław (ur. 1909 r.)
272. Neuman Alojzy (ur. 1902 r.)
273. Niederman Alfons (1893 r.)
274. Niedzielski Józef (ur. 1907 r.)
275. Niedźwiecki Stefan (ur. 1886 r.)
276. Nowak Julian (ur. 1914 r.)
277. Nowak Lucjan (ur. 1906 r.)
278. Nowak Wincenty (ur. 1896 r.)
279. Nowicki Romuald (ur. 1875 r.)
280. Nuskiewicz Stanisław (ur. 1864 r.)
281. Odróbka Józef (ur. 1913 r.)
282. Ogłaza Stanisław (ur. 1888 r.)
283. Ojrzyński Tadeusz (ur. 1913 r.)
284. Okamfer Stanisław (ur. 1909 r.)
285. Olczakowski Leon (ur. 1878 r.)
286. Olejnik Wincenty (ur. 1884 r.)
287. Olek Franciszek (ur. 1912 r.)
288. Opalski Adam (ur. 1892 r.)
289. Opalka Serafin (ur. 1911 r.)
290. Opasewicz Tomasz (ur. 1880 r.)
291. Orzanowski Wiktor (ur. 1876 r.)
292. Osmelak Jan (ur. 1884 r.)
293. Pabich Stanisław (ur. 1886 r.)
294. Pająk Władysław (ur. 1900 r.)
295. Paras Stanisław (ur. 1906 r.)
296. Paterok Franciszek (ur. 1861 r.)
297. Patora Stanisław (ur. 1906 r.)
298. Patorski Jan (ur. 1871 r.)
299. Patrzyk Józef (ur. 1885 r.)
300. Patykiewicz Walenty (ur. 1903 r.)
301. Pawłowski Edward (1876 r.)
302. Pawłowski Leon (ur. 1881 r.)
303. Peche Tadeusz (ur. 1882 r.)
304. Pędzich Franciszek (ur. 1860 r.)
305. Perzyna Antoni (ur. 1904 r.)
306. Piątek Feliks (ur. 1906 r.)
307. Piecha Fryderyk (ur. 1907 r.)
308. Piechowicz Stanisław (?)
309. Pięga Mieczysław (ur. 1911 r.)
310. Piekieleński Józef (ur. 1897 r.)
311. Pieńkowski Bolesław (ur. 1874 r.)
312. Pietrusiński Artur (ur. 1908 r.)
313. Pietrusiński Roman (ur. 1912 r.)
314. Pilc Jan (ur. 1868 r.)
315. Piwnicki Stefan (ur. 1888 r.)
316. Placek Jan (ur. 1903 r.)
317. Pleniewicz Franciszek (ur. 1867 r.)
318. Pluciński Józef (ur. 1886 r.)
319. Pluciński Leon (ur. 1910 r.)
320. Pluta Władysław (ur. 1908 r.)
321. Polak Edward (ur. 1910 r.)
322. Pomian Zygmunt (ur. 1892 r.)
323. Pomorski Stefan (ur. 1906 r.)
324. Popczyk Teodor (ur. 1910 r.)
325. Poprawa Leon (ur. 1909 r.)
326. Porczyński Franciszek (ur. 1905 r.)
327. Poroszewski Stanisław (ur. 1905 r.)
328. Porządek Stanisław (ur. 1915 r.)
329. Postrach Józef (ur. 1906 r.)
330. Prawda Jan (ur. 1896 r.)
331. Pruchnicki Józef (ur. 1894 r.)
332. Przygodzki Wincenty (ur. 1870 r.)
333. Ptaszyński Władysław (ur. 1877 r.)
334. Pytlawski Roman (ur. 1886 r.)
335. Rabsztyn Ignacy (ur. 1903 r.)
336. Raczyński Franciszek (ur. 1874 r.)
337. Rajchel Bronisław (ur. 1895 r.)
338. Ramus Roman (ur. 1896 r.)
339. Ratoń Stanisław (ur. 1914 r.)
340. Ratuszny Marian (ur. 1911 r.)
341. Rawicki Antoni (ur. 1897 r.)
342. Rapała Franciszek (ur. 1910 r.)
343. Rechliński Ignacy (ur. 1876 r.)
344. Rogójski Mieczysław (ur. 1874 r.)
345. Rosiński Władysław (ur. 1894 r.)
346. Rosso Włodzimierz (ur. 1896 r.)
347. Roźnowski Kazimierz (ur. 1903 r.)

348. Rubik Franciszek (ur. 1885 r.)
349. Rychlewski Stanisław (ur. 1880 r.)
350. Rzeszewski Marian (ur. 1911 r.)
351. Rzykiecki Franciszek (ur. 1881 r.)
352. Sapota Stanisław (ur. 1909 r.)
353. Sawicki Marian (ur. 1897 r.)
354. Secomski Kazimierz (ur. 1876 r.)
355. Senko Stanisław (ur. 1863 r.)
356. Seweryn Władysław (ur. 1913 r.)
357. Sewerynek Antoni (ur. 1895 r.)
358. Sędzimir Zygmunt (ur. 1881 r.)
359. Siemaszko Władysław (ur. 1866 r.)
360. Siermantowski Franciszek (ur. 1882 r.)
361. Sikorski Władysław (ur. 1870 r.)
362. Skrzypiec Adam (ur. 1916 r.)
363. Skurczyński Mieczysław (ur. 1914 r.)
364. Smaga Jan (ur. 1881 r.)
365. Smogorzewski Jan (ur. 1905 r.)
366. Smolakiewicz Władysław (ur. 1886 r.)
367. Smółka Stanisław (ur. 1908 r.)
368. Smużyński Jan (ur. 1863 r.)
369. Sobański Piotr (ur. 1897 r.)
370. Sobczyński Józef (ur. 1889 r.)
371. Soboń Władysław (ur. 1911 r.)
372. Sojka Emanuel (ur. 1908 r.)
373. Sokołowski Józef (ur. 1879 r.)
374. Sokół Bolesław (ur. 1907 r.)
375. Sośnierz Ludwik (ur. 1902 r.)
376. Sowula Edward (ur. 1908 r.)
377. Spirra Wincenty (ur. 1891 r.)
378. Stasiewicz Edward (ur. 1914 r.)
379. Stasiński Leon (ur. 1903 r.)
380. Stępień Waclaw (ur. 1911 r.)
381. Stradowski Bolesław (ur. 1896 r.)
382. Stroiński Stefan (ur. 1904 r.)
383. Strugała Franciszek (ur. 1904 r.)
384. Strzelczyk Franciszek (ur. 1905 r.)
385. Strzelecki Jan (ur. 1872 r.)
386. Strzelecki Jan (ur. 1898 r.)
387. Sukiennicki Stanisław (ur. 1875 r.)
388. Suma Julian (ur. 1896 r.)
389. Szczepka Jan (ur. 1865 r.)
390. Szczotkowski Waclaw (ur. 1872 r.)
391. Szewczyk Edward (ur. 1915 r.)
392. Szewczyk Józef (ur. 1895 r.)
393. Szmaja Stanisław (ur. 1906 r.)
394. Sznajderski Zygmunt (ur. 1897 r.)
395. Szopiński Ewaryst (ur. 1910 r.)
396. Szpikowski Tadeusz (ur. 1901 r.)
397. Szuka Marian (ur. 1914 r.)
398. Szuba Franciszek (ur. 1896 r.)
399. Szweblik Leopold (ur. 1913 r.)
400. Szyca Jan (ur. 1895 r.)
401. Szymanowski-Korwin Bolesław (ur. 1880 r.)
402. Szymczyk Wincenty (ur. 1903 r.)
403. Ślaski Jarosław (ur. 1875 r.)
404. Śliwiński Wincenty (ur. 1900 r.)
405. Świeżewski Bronisław (ur. 1870 r.)
406. Tajber Mieczysław (ur. 1910 r.)
407. Tarchalski Edmund (ur. 1874 r.)
408. Tochowicz Ignacy (ur. 1899 r.)
409. Tomalka Władysław (ur. 1898 r.)
410. Tomaszewski Jan (ur. 1888 r.)
411. Tuora Boguchwał (ur. 1902 r.)
412. Turbański Antoni (ur. 1911 r.)
413. Uchto Antoni (ur. 1890 r.)
414. Ufniarski Stanisław (ur. 1899 r.)
415. Urban Stanisław (ur. 1878 r.)
416. Urbański Teodor (ur. 1870 r.)
417. Waclawiak Jan (ur. 1911 r.)
418. Waclawik Stanisław (ur. 1906 r.)
419. Wagner Mieczysław (ur. 1902 r.)
420. Wajzler Bolesław (ur. 1881 r.)
421. Walkowski Mieczysław (ur. 1911 r.)
422. Walkowski Szczepan (ur. 1912 r.)
423. Waśkiewicz Piotr (ur. 1856 r.)
424. Wątrobiński Kazimierz (ur. 1905 r.)
425. Wdowicki Stanisław (ur. 1898 r.)
426. Weber Emanuel (ur. 1900 r.)
427. Wenikajtys Antoni (ur. 1873 r.)
428. Wesołowski Ignacy (ur. 1890 r.)
429. Wesołowski Władysław (ur. 1892 r.)
430. Wieczorek Stanisław (ur. 1883 r.)
431. Wiertelak Józef (ur. 1910 r.)
432. Wiktorowski Konstanty (ur. 1902 r.)
433. Wilczyński Władysław (ur. 1875 r.)
434. Wiśniewski Tadeusz (ur. 1905 r.)

- 435. Wiśniowski Teodor (ur. 1915 r.)
- 436. Witczak Aleksander (ur. 1886 r.)
- 437. Witek Stanisław (ur. 1866 r.)
- 438. Wodzisławski Antoni (ur. 1904 r.)
- 439. Wójcicki Jan (ur. 1895 r.)
- 440. Wojciechowski Wincenty (ur. 1881 r.)
- 441. Wojtal Alojzy (ur. 1911 r.)
- 442. Wojtasik Władysław (ur. 1888 r.)
- 443. Wróbel Antoni (ur. 1885 r.)
- 444. Wróbel Marian (ur. 1902 r.)
- 445. Wróbel Władysław (ur. 1908 r.)
- 446. Wróblewski Bolesław (ur. 1867 r.)
- 447. Wróblewski Michał (ur. 1889 r.)
- 448. Wtorkiewicz Franciszek (ur. 1871 r.)

- 449. Zaborski Józef (ur. 1876 r.)
- 450. Zaborski Zygmunt (ur. 1911 r.)
- 451. Zagrzejewski Antoni (ur. 1859 r.)
- 452. Zając Wincenty (ur. 1905 r.)
- 453. Zamojski Wincenty (ur. 1872 r.)
- 454. Zareba Leon (ur. 1862 r.)
- 455. Zasadzin Władysław (ur. 1906 r.)
- 456. Zawadzki Józef (ur. 1907 r.)
- 457. Zawadzki Wincenty (ur. 1894 r.)
- 458. Zawadzki Zygmunt (ur. 1876 r.)
- 459. Zbierski Marian (ur. 1879 r.)
- 460. Zbieszczak Fabian (ur. 1911 r.)
- 461. Zebrała Józef (ur. 1898 r.)
- 462. Zgoda Stanisław (ur. 1910 r.)
- 463. Zieliński Hipolit (ur. 1873 r.)
- 464. Zieliński Julian (ur. 1905 r.)
- 465. Zieliński Roman (ur. 1875 r.)
- 466. Zientara Franciszek (ur. 1862 r.)
- 467. Zimniak Antoni (ur. 1878 r.)
- 468. Zimorowicz (Zając) Stanisław (ur. 1892 r.)
- 469. Zmysłowski Antoni (ur. 1872 r.)
- 470. Znamirowski Kazimierz (ur. 1884 r.)

- 471. Żdziebko Antoni (ur. 1912 r.)

- 472. Żeromski Stanisław (ur. 1869 r.)
- 473. Żor Adam (ur. 1869 r.)